

Senajo geležies amžiaus (I–IV a.) metaliniai žiedai

Mantas Stankevičius

IVADAS

Senajame geležies amžiuje Lietuvoje pagausėja metalinių dirbinių. Daugėja ir papuošalų grupių. Metaliniai senajo geležies amžiaus žiedai – papuošalų grupė, sulaukianti mažiausiai tyrėjų dėmesio iš visų geležies amžiaus papuošalų grupių. Dėmesio buvo skiriama nebent ypatingesniems šio laikotarpio žiedams. Būtent archeologų dėmesio stoka paskatino imtis šios temos. Straipsnyje apžvelgiama menka šios temos istoriografija. Išvardyti darbai, kuriuose žiedai ne tik paminėti, bet jiems skirta ir kiek daugiau dėmesio. Antroje dalyje nutariau apžvelgti I–IV a. metalinių žiedų tipologijas ir pasiūliau savąją. Trečiajame skyriuje pateikiama informacija, kur ir kokie konkrečiai žiedai rasti, minimas jų datavimas Lietuvoje ir gretimos šalyse. Reikėjo trumpai apžvelgti ir senajo geležies amžiaus metalinių žiedų puošybą bei bandyti rekonstruoti paprasčiausius gamybos būdus. Straipsnio pagrindą sudaro bakalauro darbas¹. Straipsnyje buvo atsakyta minties rašyti skyrių apie žiedo reikšmę, kadangi „net jei manytume, jog įstengiami konstruoti reikšmes, remdamiesi kontekstinėmis asociacijomis, panašumais ir skirtumais, ar galėtume teigti, kad žmonės iš tiesų turėjo omenyje būtent šias kultūrinės prasmes“ (Hodder, 2000, p. 20).

Straipsnio tikslai buvo supažindinti su metalinių žiedų tipologija, išnagrinėti senajo geležies amžiaus metalinių žiedų puošybą, pabandyti rekonstruoti to amžiaus metalinių žiedų gamybą, o svarbiausia – surinkti kuo daugiau informacijos ir ją paskelbti. Iš viso duomenų bazėje yra paminėti 403 senuoju geležies amžiumi datuojami žiedai (žr. 2 lentelę).

¹ Stankevičius M. Senajo geležies amžiaus (I–IV a.) metaliniai žiedai Lietuvoje. Darbas apgintas 2007 m. birželio 13 d. Vilniaus universiteto Archeologijos katedroje (vadovas – prof. M. Michelbertas).

ISTORIOGRAFIJA

Žiedams tyrinėtojai niekada neskyrė daug dėmesio, nebent žiedai būtų sidabriniai arba išsiskirtų puošybos elementais. Nuo XX a. pradžios tyrinėtojai, jei rasdavo žiedą, jį tik paminėdavo – išsamesnių apžvalgų ar išvadų ši papuošalų grupė nesulaukdavo. Šio skyriaus tikslas – paminėti straipsnius, monografijas, kuriuose žiedai buvo ne tik paminėti, bet jiems skirta ir kiek daugiau dėmesio.

Pirmasis apie žiedų tipologiją užsiminė P. Tarasenka 1928 metais pasirodžiusioje „Lietuvos archeologinėje medžiagoje“, rašydamas apie Liucino kultūrą (Tarasenka, 1928, p. 72). 1938 metais J. Puzinas veikalė „Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys“ (Puzinas, 1938, p. 42) mini Sargėnuose, Eiguliuose II, Paulaičiuose rastus senajo geležies amžiaus žiedus.

1957 metais P. Kulikauskas straipsnyje „Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne“ paminė ir gana smulkiai aprašė žiedus ažuvinėms akutėms (Kulikauskas, 1957, p. 147). Archeologas visus Kurmaičiuose aptiktus juostinius žiedus datavo II–III a., įvijinius žiedus įspraudė į II–XIII a. chronologinius rėmus (Kulikauskas, 1957, p. 148).

1961 metais P. Kulikausko, R. Kulikauskienės ir A. Tautavičiaus rengtoje knygoje „Lietuvos archeologijos bruožai“, skyrelyje apie I–IV a. žiedus ir kitus dirbinius, P. Kulikauskas suskirsto žiedus į grupes – atskiria uždarus juostinius ir įvijinius žiedus. Uždarus žiedus archeologas datavo II–V a., įvijinius – II–III a. Trečiajai grupei buvo priskirti žiedai su rozetine akute (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 238).

1968 metais Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas išleido knygą „Lietuvos archeologiniai paminklai. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinytai“. Tai straipsnių rinkinys, kuriame buvo paskelbta Kurmaičių, Rūdaičių I, Rūdaičių II, Ankštakių, Senkų, Palangos, Pryšmančių, Lazdininkų, Reketės, Tūbausių kapinytų medžiaga. Straipsniai labai kruopštūs ir išsamūs: paskelbti visi radiniai (tarp jų ir kapinyuose rasti žiedai), yra kapų aprašymai, chronologija, iliustracijos.

L. Vaitkunskienė 1981 metais suskaičiavo, kiek sidabrinių žiedų rasta kiekviename laikotarpyje, ir duomenis pateikė knygoje „Sidabras senovės Lietuvoje“. Autorė II–IV a. priskyrė šešis sidabrinius ir vieną sidabruotą žiedą (Vaitkunskienė, 1981, p. 33, 34). Deja, senuoju geležies amžiumi datuojamų žiedų radimviečių nepaskelbė.

Šarkų kapinyne rastą kryžinį žiedą 1984 metais paskelbė B. Tautavičienė straipsnyje „Šarkų plokštinis kapinynas“ (Tautavičienė, 1984, p. 39). 30 kape rastas žiedas aprašytas, idėta jo iliustracija, žiedas datuotas III–IV amžiumi.

M. Michelbertas knygoje „Senasis geležies amžius Lietuvoje“ aptaria Lietuvos senoji geležies amžiaus žiedus, remdamasis Ch. Beckmann 1969 metais surašytą žiedų tipologija. Autorius suskirsto žiedus į grupes, paskelbia radimvietes, pamini išskirtinius žiedus (Michelbertas, 1986, p. 150, 151). Uždarus juostinius žiedus archeologas datavo I–III a., įvijinius I–V a. Žiedai užkeistais galais datuoti II–III a. Veikale paminėti Šarkų kryžinis žiedas ir Palangoje, Baltijos aikštėje aptiktas žiedas nesueinančiais galais, besibaigiantis sraiginėmis įvijomis (Michelbertas, 1986, p. 151).

1989 metais M. Michelbertas paskelbė Pažarsčio pilkapyno medžiagą. Aprašytas ir 54 pilkapiu 1 kape rastas 2,4 cm skersmens žalvarinis įvijinis žiedas, padarytas iš trikampio pjūvio juostelės, jis datuotas I–II a. (Michelbertas, 1989, p. 21).

1991 metais E. Jovaiša pradėjo publikuoti Dauglaukio kapinyne rastą medžiagą. Pirmajame leidinyje „Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai“ autorius paskelbė 19, 36, 39, 66, 82, 86 kapų įkapes. Buvo nurodytos 66 kapo žiedų radimo vietos (Jovaiša, 1991, p. 19). 1992 metais antrajame leidinyje tokiu pat pavadinimu autorius paskelbė 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 kapų duomenis. Visus rastus žiedus archeologas priskyrė prie įvijinių grupės (Jovaiša, 1992, p. 44).

Lietuvos istorijos instituto „Lietuvos archeologijos“ 12-oji knyga (1995 metai) – J. Stankaus monografija „Bandužių kapinynas“. Autorius 35 palaidojimus skiria I–IV a. (Stankus, 1995, p. 7). Žiedus archeologas suskirsto į keletą grupių: pinta / vyta priekine dalimi (aprašo ir jų gamybos būdą), pastorinta priekine dalimi (nešioti vėlyvajame geležies amžiuje), praplatinta priekine dalimi, įvijiniai žiedai (Stankus, 1995, p. 73, 74).

1997 metais M. Michelbertas paskelbia monografiją „Paragaudžio pilkapynas“. Pilkapynas buvo tyrinėtas 1982, 1985–1992 metais. Aprašyti ir pilkapyne rasti žiedai – įvijinis ir įvijinis, kurio galai baigiasi sraiginėmis

įvijomis. Žiedai datuoti I amžiumi (Michelbertas, 1997, p. 26).

1998 metais P. Kulikauskas paskelbė Upytės kapinyne medžiagą straipsnyje „Upytės priešistorinio kapinyne tyrinėjimų duomenys“. Jame yra teigiama, kad daugelis senovo geležies amžiaus dirbinių yra vietinio darbo. Žiedai buvo skiriami IV a. pabaigai ir V a. (Kulikauskas, 1998, p. 69). Įvijinių žiedų pasirodymą autorius nukelia į senovo geležies amžiaus pabaigą.

„Lietuvos archeologijos“ 17-oji knyga (1999 metai) – L. Vaitkunskienės monografija „Žvilių kapinynas“. Autorė išskyrė dvių tipų žiedus: įvijinius ir juostinius (Vaitkunskienė, 1999, p. 182). Remdamasi M. Michelberto datavimu, archeologė įvijinius žiedus su praplatinta viduriniąja apvija datuoja IV a., juostinius – I–V a., o žiedą nesueinančiais galais, susuktais į keturias sraigeles (259 k.), – III–IV a. (Vaitkunskienė, 1999, p. 182, 183).

2000 metais pasirodė pirmasis straipsnis, skirtas aptarti vienos grupės žiedus. Tai M. Michelberto „Reti žiedai Lietuvos archeologinėje medžiagoje.“ Straipsnis skirtas kryžiniams žiedams (Michelbertas, 2000, p. 5–7). Būtent šiame straipsnyje buvo pasiūlytas „kryžinio žiedo“ terminas. Taip pat autorius aptarė žiedų chronologiją (dat. C1a–C1b periodais), sudarė kryžinių žiedų radimviečių žemėlapi.

R. Banytė straipsnyje „Dvių Baitų kapinyne kapų chronologijos klausimu“, paskelbtame „Archaeologia Lituana“ pirmame tome, pamini 8 kapų ir 18 jame rastų žiedų. Kapus archeologė datuoja IV a. 22 ir 31 kapuose rasti žiedai autorės paminėti kitame straipsnyje (Banytė-Rowell, 2000). Žiedui iš 31 kapo archeologė atranda analogų Bandužių kapinyne (74 k.). Žiedai datuoti D periodu (Banytė-Rowell, 2000, p. 39).

„Archaeologia Lituana“ penktajame tome (2004 m.) straipsnyje „Strazdu, Ječiškių kapinynas: nauji duomenys apie laidoseną Nemuno žemupyje I tūkst. pr. Kr. ir romėniškajame laikotarpyje“ L. Tamulynas mini uždarą juostinį žiedą. „Jo priekinė dalis ornamentuota išilginiais, skersiniais ir įstrižais grioveliais.“ (Tamulynas, 2004, p. 26.) Žiedas datuotas, remiantis M. Michelbertu, B2–C1b periodais (Tamulynas, 2004, p. 26).

Tais pačiais metais išleista M. Michelberto monografija „Pajuosčio pilkapynas“. Joje aprašyti pilkapyne rasti įvijiniai žiedai, konstatuota, kad įvijiniai žiedai aptikti su I–IV a. medžiaga (Michelbertas, 2004, p. 45–46).

2006 m. pasirodė M. Michelberto monografija „Akmeninių ir Perkūniškės pilkapių“. Čia paminėti Akmeniuose aptikti žiedai. Kadangi daugelis žiedų atsitiktiniai

radiniai, juos sunku datuoti, bet spėjama, jog juos būtų tikslinga datuoti III–V a. (Michelbertas, 2006, p. 63).

R. Banytė-Rowell 2007 metais pasirodžiusiame „Lietuvos istorijos“ antrame tome, skyriuje „Romėnų įtakos ir baltų kultūrų klestėjimo laikotarpis“, pamini Paragau-dyje aptiktą įvijinį žiedą su sraiginėmis įvijomis galuose (XXXVII pilk., 1 k.), uždarus žiedus, kurių priekinė da-lis puošta spurgeliais (Banytė-Rowell, 2007, p. 70).

ŽIEDŲ TIPOLOGIJA

Kaip minėta, pirmą kartą apie žiedų tipologiją užsimena-ma 1928 metais P. Tarasenos „Lietuvos archeologijos medžiagoje“. Rašydamas apie Liucino X šimtmečio kul-tūrą, autorius pamini žiedų rūšis: „1. įviji, labai platūs, iš daugelio sukimų; 2. skardiniai su ūsiukais; 3. su platesniu priešakiu; 4. skardiniai su dvigubomis įvijomis ant galų.“ (Tarasenska, 1928, p. 72.) Pirmieji iki šiol archeo-logijoje vadinami įvijiniais, antrųjų nepavyksta identifi-kuoti, tretieji taip pat iki šiol vadinami taip pat, o ketvir-tieji – žiedai nesuecinančiais galais.

P. Kulikauskas 1961 metais, rašydamas apie žiedus, išskyrė uždarų juostinių žiedų grupę ir kelias jos atmai-nas pagal jiems gaminti naudotos vielos skersinį pjūvį. Tokie žiedai buvo datuoti II–III a. (Kulikauskas, Kuli-kauskienė, Tautavičius, 1961, p. 237). Įvijinių žiedų gru-pė taip pat skirstoma į atmainas pagal juostelės skersinį pjūvį: apvalaus (dat. II–III a.), trikampio (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 238). Trečiajai gru-pei autorius priskyrė „žiedus su rozetine akute“, kurie taip pat buvo datuojami II–III a. (Kulikauskas, Kulikaus-kienė, Tautavičius, 1961, p. 238).

Vienu svarbiausiu žiedų tipologijai įvykiu tapo Ch. Beckmann 1969 metais paskelbtas darbas „Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit im freien Germanien“, kuriame autorė pabandė suskirstyti visus žinomus žiedus į grupes, tipus. Būtent šis veikalas tapo pagrindi-niu ir Lietuvos archeologams, rašantiems bei kalbantiems apie žiedus (Beckmann, 1969, p. 26, 41).

Visų pirma autorė išskiria uždarus ir atvirus žiedus. Uždari žiedai dar suskirstyti į keturias grupes, o atviri į tris – iš viso septynios žiedų grupės, kurios dar išskaidy-tos į tam tikrus žiedų tipus.

Uždari žiedai (A):

Pirmoji grupė: nepuošti juostiniai žiedai.

1 tipas – apvalaus skersinio pjūvio;

2 tipas – pusapvalio skersinio pjūvio;

3 tipas – išgaubto į išorę skersinio pjūvio;

4 tipas – platus, išgaubto skersinio pjūvio;

5 tipas – keturkampio skersinio pjūvio (Beckmann, 1969, p. 26–29).

Autorė teigė, jog pirmosios grupės žiedai buvo nešio-jami tiek Romos imperijos, tiek germanų teritorijoje. Pa-baltijui autorė priskyrė tik 4 tipo žiedus (Beckmann, 1969, p. 29). Autorė atkreipia dėmesį, kad ne visi 1–5 tipo žie-dai galėjo būti naudojami kaip žiedai – tai galėjo būti ir kaip pakabučiai ar grandelės (Beckmann, 1969, p. 30).

Antroji grupė: puošti juostiniai žiedai.

6 tipas – vyti iš 2–3 vielučių;

7 tipas – puošti vertikaliomis įkartomis;

8 tipas – įvairūs papuošimai:

a) puošti brūkšneliais, taškučiais, spiraliniais moty-vais, apskritimais;

b) pakraščiai puošti vertikaliomis įkartomis, pusbė-nuliais, susikertančiais kampais;

c) visas žiedo paviršius puoštas zigzaginėmis linijo-mis, įkartomis;

9 tipas – žiedai, kurių lankelių išorinė dalis – daugia-kampė (Beckmann, 1969, p. 30–31).

Trečioji grupė: keliagubi juostiniai žiedai (tarsi būtų vienas ant kito sudėti keli juostiniai žiedai).

10 tipas – dvigubi žiedai;

11 tipas – trigubi žiedai;

12 tipas – keturgubi žiedai;

13 tipas – penkiagubi žiedai (Beckmann, 1969, p. 31–33).

Trečiosios grupės žiedų aptinkama šiaurinėje Euro-pos dalyje, daugiausia – Skandinavijoje (Beckmann, 1969, p. 33).

Ketvirtoji grupė: žiedai su akutėmis.

15 tipas – žiedai apvytais galais;

16 tipas – žiedai su spiralės formos apskritimu ir ap-vyniotais galais;

17 tipas – žiedai su akmeninėmis ar stiklinėmis aku-tėmis:

a) viršutinė dalis puošta filigranu arba granuliacija, turi apso-dą su akmeniu;

b) ovalus akmuo arba trys mažesni akmenys, sudėti vienas šalia kito. Papuošimas susideda iš lygia greta su žiedu einančių linijų;

c) individualūs (vienetiniai) žiedai.

18 tipas – žiedai su ženklais / herbais;

19 tipas – individualūs žiedai su plokščia akute;

20–23 tipų žiedai buvo išskirti pagal F. Henkel. Tai atitinkamai I a. („graiikiškos kilmės“), II–III a., III a. ir III–IV a. žiedų su akutėmis tipai (Beckmann, 1969, p. 38–40).

24 tipas – žiedai-raktai:

a) tuščiaviduriai rakteliai, galvutė puošta įvairiais išraižymais. Skirti sukamosioms spynoms;

b) raktelių galvutė puošta išraižytais psmėnuliais, kryželiais. Skirti pakabinamosioms spynoms at-rakinti;

25 tipas – žiedai su išpaustomis monetomis;

26 tipas – žiedai rombine priekine dalimi (ir emalia-vimu):

a) rombinė dalis padalyta į 2 ar 4 dalis ir pripildyta emalio;

b) rombinė dalis labai didelė ir primena skydą;

c) rombinė dalis – ažūrinė (Beckmann, 1969, p. 33–41).

Atviri žiedai (B):

Penktoji grupė: žiedai nesueinančiais galais.

27 tipas – platus puošti žiedai nesueinančiais užbu-kintais galais;

28 tipas – žiedai užkeistais nusmailintais galais;

29 tipas – žiedai nesueinančiais galais, besibaigian-čiais sraiginėmis įvijomis.

Penktosios grupės žiedų, pasak Ch. Beckmann, ran-dama baltiškuose palaidojimuose (Beckmann, 1969, p. 41–42).

Šeštoji grupė: įvijiniai žiedai.

30 tipas – apvalaus skersinio pjūvio;

31 tipas – pusapvalio skersinio pjūvio;

32 tipas – trikampio skersinio pjūvio;

33 tipas – keturkampio skersinio pjūvio;

34 tipas – įgaubto į vidų skersinio pjūvio;

35 tipas – įvijiniai žiedai su nesudėtinga įvija:

a) įvijos galuose,

b) galai suploti ir užvynioti;

36 tipas – žiedai tordiruotu lankeliu;

37 tipas – vidurinioji žiedo apvija išplatinta;

38 tipas – individualūs įvijiniai žiedai.

Autorė teigė, kad įvijinių žiedų aptinkama visose bu-vusios Romos imperijos teritorijose, tačiau yra labai sun-ku nustatyti šių žiedų priklausomybę kuriam nors tiks-lesniam regionui (Beckmann, 1969, p. 46).

Žiedai su zoomorfiniais motyvais (C):

Septintoji grupė: germaniški ir romėniški žiedai.

39 tipas – su tikroviškais gyvūnų galvutėmis. Gal-vutės turi aiškiai matomas akis, nasrus, nosį;

a) trijų apvijų žiedas su išplatintomis kraštinėmis ap-vijomis. Galuose – gyvūno galvutė;

b) trijų apvijų žiedas su trimis poromis gyvūnų gal-vučių;

c) trijų į skydą sujungtų apvijų žiedas su trimis poro-mis gyvūnų galvučių;

40 tipas – žiedai su stilizuotomis gyvūnų galvomis;

41 tipas – žiedai su vėžlio galva;

42 tipas – individualūs žiedai (Beckmann, 1969, p. 46–51).

Sudarant šią tipologiją buvo panaudota ir baltiška me-džiaga iš Lietuvos. Į katalogą buvo įtraukti aštuoni žie-dai, rasti Vakarų Lietuvos kapinyuose (Beckmann, 1969, p. 93). Tipologija buvo parengta turint 844 žiedus. Tai nėra didelis skaičius turint omenyje, kad šia tipologija ilgą laiką remiasi beveik visa Europa. Kai kurios mokslininkės išskirtos grupės / tipai, mano manymu, turi per mažą skaitinį potencialą, kad būtų išskirtinos į tipą ar netgi grupę. Tai gali ir iki šiol yra Europos *lingua franca*, kalbant apie žiedus archeologinėje medžiagoje, bet ne-reikia pamiršti, jog kiekviena šalis privalo turėti ir savo radinių tipologiją.

M. Michelbertas 1986 metais monografijoje „Senasis geležies amžius Lietuvoje“, remdamasis Ch. Beckmann tipologija, sugrupavo Lietuvos archeologinėje medžiago-je esančius senoji geležies amžiaus žiedus.

Uždari žiedai:

a) apvalaus skersinio pjūvio;

b) pusapvalio skersinio pjūvio;

c) išgaubto skersinio pjūvio;

d) trikampio skersinio pjūvio.

Šie žiedai autoriaus datuoti B1–C2 periodais.

Įvijiniai žiedai:

a) apvalaus skersinio pjūvio;

b) pusapvalio skersinio pjūvio;

c) trikampio skersinio pjūvio.

Datuojami nuo B1 iki D periodų. Matyt, nešioti ir vėliau (Michelbertas, 1986, p. 151).

Žiedai užkeistais galais (artimi įvijiniams). Nešioti B1–C2 periodais.

Atskirai paminėti įvijiniai, paplatinta priekine dali-mi, nesueinančiais galais, kryžiniai bei su ažūrine prieki-ne dalimi žiedai (Michelbertas, 1986, p. 151–152).

Mano manymu, tinkamiausia šiuo metu Lietuvoje rastų senoji geležies amžiaus žiedų tipologija būtų (žr. taip pat I lentelę):

I grupė – įvijiniai žiedai.

a) praplatinta viduriniąja apvija;

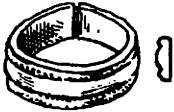

b) paprasti įvijiniai žiedai.

II grupė – juostiniai žiedai.

a) uždari;

b) atviri.

1 lentelė. Senojo geležies amžiaus žiedų tipologija
 Table 1. Typology of the Old Iron age rings.

Įvijiniai	 Paprastas įvijinis	 Praplatintomis vidurinėmis apvijomis		
Juostiniai	 Atviras	 Uždaras	 Pagamintas iš apyrankės	 Su akute
Užkeistais galais		 Praplatinta priekine dalimi	 Zoomorfiniais galais	
Nesueinamieji galais				
Signetiniai				
Kryžiniai				
Pinta / vyta priekine dalimi				

III grupė – žiedai užkeistais galais. Čia yra didelė tipologinė spraga – kai kurie archeologai skiria 1,3 apvijos žiedus, o kiti tokius pačius žiedus vadina žiedais užkeistais galais. Straipsnyje žiedai pateikiami pagal tai, kaip archeologai yra juos įvardiję anksčiau, nors, manyčiau,

ateityje reikėtų nustatyti „užkeistumo“ ribas. Taip pat kartais gali kilti nesklandumų kalbant apie tipologinius skirtumus tarp juostinių atvirų žiedų ir žiedų užkeistais galais. Kartais būna, kad atviro juostinio žiedo galai taip pat užsikeičia, tačiau yra vienas nedidelis skirtumas – žiedo

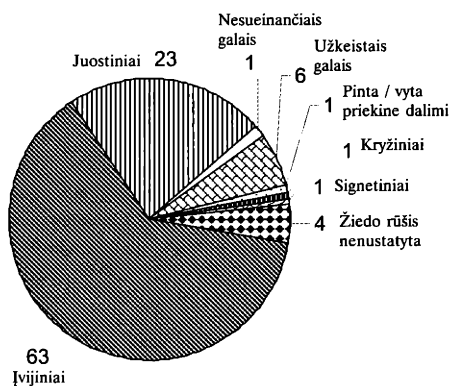
užkeistais galais galiukai užsikeisdami nesudaro vienos horizontalios linijos – dažniausiai jie būna vienas virš kito.

IV grupė – žiedai nesueinančiais galais. Archeologų sukurtas terminas įvardyti žiedus iš Palangos ar Rūdaičių I. Juos būtų galima skirti ir atviriems juostiniams žiedams, tačiau škart to nepadariau, nes turi būti bendras visų archeologų sutarimas.

V grupė – signetiniai. Archeologų ir muziejininkų buitinėje kalboje taip vadinami žiedai, kurių akyse išgraviruoti įvairiausi ženklai (Svetikas, 2003, p. 74). Senojo geležies amžiaus kapinyuose jų aptikta nedaug ir ne tokių tipiškų, kokius išskiria Ch. Beckmann.

VI grupė – kryžiniai žiedai. M. Michelberto pasiūlytas terminas (Michelbertas, 2000, p. 5), sukurtas apibūdinti žiedus, priekinėje dalyje puoštus penkiaais apskritimais. Manau, kad tai tinkamas terminas, kadangi jau ir anksčiau radinių tipologijoje turėjome kryžinius smeigtukus.

Žiedų tipologijai nėra svarbu, iš kokio skersinio pjūvio juostelės žiedas pagamintas, nes tai priklausė tik nuo juvelyro – juk taip nesunku būdavo apvalaus pjūvio vielutę suplojus paversti trikampio, keturkampio, pusapvalio skersinio pjūvio juostele. Žinoma, būtų galima bandyti teigti, kad apvalaus skersinio pjūvio žiedai yra ankstyviausi, nes jie ir primityviausi, bet tai gali būti tik prielaida. Taigi skersinį juostelės pjūvį, ornamentiką laikau tik papildomais duomenimis apie žiedą. Galbūt, vėlesniais laikais tai įgauna daugiau svarbos, nes keičiasi meistrų, taip pat papuošalų pirkėjų savimonė, o svarbiausia – meistrų tobulėja.

1 pav. Senojo geležies amžiaus žiedų grupės (proc.)

Fig. 1. Groups of the Old Iron Age rings.

SENOJO GELEŽIES AMŽIAUS METALINIAI ŽIEDAI

Senuoju geležies amžiumi datuojamuose kapuose aptinkama įvijinių, juostinių, užkeistais galais, nesueinančiais galais, pinta vyta priekine dalimi, kryžinių ir signetinių žiedų (žr. 1 pav.). Jų skersmuo yra 1,3–3,2 cm, aukštis 0,5–1,7 cm. Žiedai dažniausiai gaminti iš žalvario, net 97 proc. Sidabrinių rasta tik 14 (4 įvijiniai, 3 juostiniai, 6 užkeistais galais, 1 pinta vyta priekine dalimi). Dažnai viename kape aptinkama skirtingų grupių žiedų.

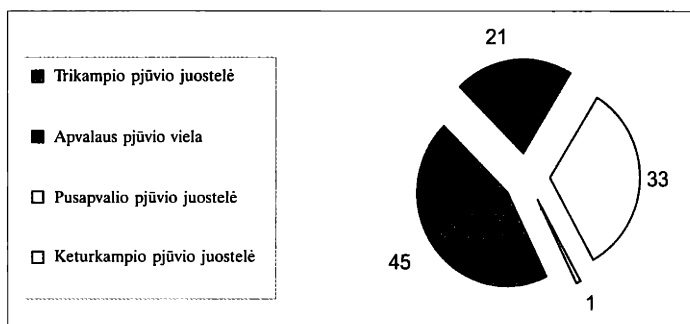
Įvijiniai žiedai

Lietuvos teritorijoje įvijinių žiedų, datuojamų senuoju geležies amžiumi, aptikta 31 paminkle, 160 kapų². Moterų kapuose aptikti 99 įvijiniai žiedai – vidutiniškai po 1,29 įvijinio žiedo viename moters kape³. O štai vyrų kapuose rasti 42 įvijiniai žiedai. Vienam palaidotam vyrui vidutiniškai tenka po 0,91 įvijinio žiedo. Kapuose aptinkama nuo 1 iki 6 įvijinių žiedų⁴.

² Radimo vietos: Akmeniai, II pilk., 4 k.; Ankštakiai, 1, 6 k.; Baitai, 8, 11, 18, 21, 22, 29, 31, 38, 42, 43 k., 6, 16 pl.; Bandužiai, 74 k.; Dauglaukis, 3, 8, 20, 35, 36, 37, 41, 48, 66, 69, 71, 90, 91, 93, 94, 105 k.; Eiguliai II, 2, 5, 14, 15, 16, 20, 38 k.; Genčiai, 275 k.; Gintarai, 9 k.; Jagminiškė, Kašučiai, 30 k., Kurmaičiai, 8 pilk., 2 k.; Lazdininkai, 34, 200, 2, 6 (4), 12 (16), 13 (14), 16, 19, 57, 62, 63, 65, 67, 68, 70, 72, 74, 82 k.; Marvelė, 1017, 1038, 1042, 1064, 1182, 1193, 1198, 1201, 1202, 1203, 1215, 1244, 1246, 1254, 1262, 1267, 1277, 1993 k.; Miesteliai, 1, 2 k.; Muoriškiai, V pilk., 3 k.; Paalksniai, IV pilk., 2/2 k.; Pabariukai, Pajuostis, VII pilk., 1 k., VIII pilk., 3 k., X pilk., XIII pilk., 3 k., XV, XVII pilk.; Palanga, 3, 8, 11, 12, 17, 19 k.; Paprūdžiai, 12 k.; Paragaudis, III pilk. ir XXXVII pilk., 1 k.; Pavajuonyys-Rėkučiai, XI pilk., 2 k.; Pažarstis, 54 pilk., 1 k.; Sargėnai, 124, 127 k. (?); Senkai, 3 k.; Šaukėnai, 20 k.; Toleikiai, 1 k.; Upytė, 23, 35, 37 k.; Užpelkiai, 10, 14, 23, 25, 33 k.; Veliuona, 2 k.; Žviliai, 23, 37, 39, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 53, 54, 55, 56, 91, 97, 102, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 121, 123, 125, 130, 131, 133, 134, 136, 138, 148, 154, 155, 156, 158, 159, 261, 264, 266, 267, 273, 278, 281, 283, 289, 296, 297, 303 k.

³ Turimais duomenimis, žiedų rasta 226 senojo geležies amžiaus kapuose. Nustatyta tik 123 mirusiųjų lytis, iš jų 77 yra moterys, 46 vyrai.

⁴ Po vieno įvijinį žiedą: Akmeniai, II pilk., 4 k.; Ankštakiai, 1, 6 k.; Baitai, 8, 11, 22, 29, 31, 38, 42, 43 k.; Bandužiai, 74 k.; Dauglaukis, 3, 8, 20, 35, 36, 48, 69, 71, 90, 91, 93, 94 k.; Eiguliai II, 5, 14, 20, 38 k.; Genčiai, 275 k.; Gintarai, 9 k.; Kašučiai, 1 k.; Lazdininkai, 200, 6 (4), 12 (16), 57, 62, 70, 74 k.; Marvelė, 1017, 1038, 1042, 1064, 1193, 1201, 1202, 1203, 1215, 1244, 1246, 1262, 1267, 1293 k.; Muoriškiai, V pilk., 3k.; Pajuostis, pilk. XIII, 3 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 3, 8, 11, 12, 19 k.; Paprūdžiai, 12 k.; Paragaudis, XXXVII pilk., 1 k.; Pažarstis, 54 pilk., 1 k.; Sargėnai, 127 (?) k.; Senkai, 3 k.; Šaukėnai, 20 k.; Toleikiai, 1 k.; Upytė, 23, 35, 37 k.; Užpelkiai, 10, 25, 33 k.; Veliuona, 2 k.; Žviliai, 37, 39, 40, 42, 48, 50, 53, 55, 56, 91, 97, 109, 111, 113, 116, 119, 123, 136, 138, 148, 154, 155, 156, 158, 159, 261, 264, 267, 273, 278, 281, 283, 289, 296, 297, 303 k.;

2 pav. Įvijinių žiedų skersiniai juostelių pjūviai (proc.)

Fig. 2. Cross-sections of spiral rings.

Įvijiniai žiedai buvo sukami iš trikampio, pusapvalio, ir keturkampio skersinio pjūvių juostelių arba apvalaus skersinio pjūvio vielos⁵. Nustatyta, iš kokio skersinio pjūvio juostelės yra susukti 210 įvijinių žiedų (žr. 2 pav.).

po du įvijinius žiedus – Baitai, 18, 21 k.; Dauglaukis, 37, 41, 66 k.; Eiguliai II, 2, 15, 16 k.; Kurmaičiai, 8 pilk., 22 k.; Lazdininkai, 13 (14), 16, 19, 67, 72, 82 k.; Marvelė, 1198, 1254 k.; Miesteliai, 1, 2 k.; Paalksniai, IV pilk., 2/2 k.; Užpelkiai, 23 k.; Žviliai, 46, 54, 102, 108, 112, 115, 121, 125, 130, 131, 134, 266 k.;

po tris – Dauglaukis, 105 k.; Lazdininkai, 34, 2, 65 k.; Marvelė, 1182, 1277 k.; Užpelkiai, 14 k.; Žviliai, 23, 114 k.;

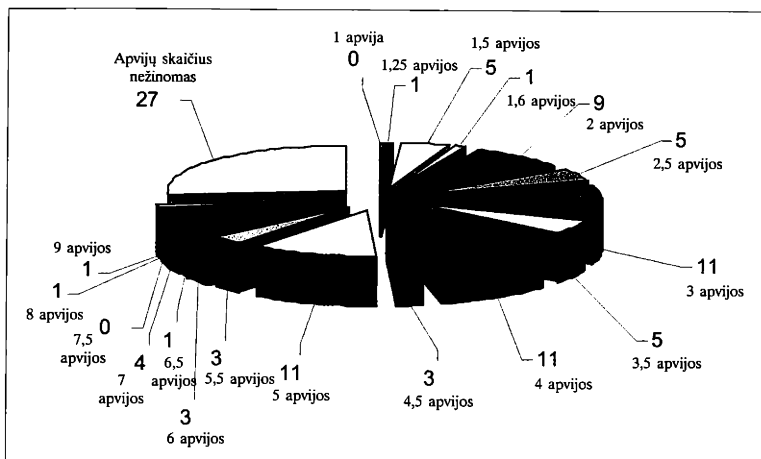
po keturis – Palanga, Baltijos aikštė, 17 k.; Sargėnai, 124 k.; Žviliai, 44 k.; *penkių* įvijinių žiedų viename kape nėra rasta; šeši tokie žiedai – Lazdininkuose, 63 k.

⁵ Susukti iš apvalaus skersinio pjūvio vielos: Ankštakiai, 1, 6 k.; Baitai, 11, 18 (abu žiedai), 29 k.; Dauglaukis, 105 k. (vienas žiedas); Jagminiškė (šeši žiedai); Lazdininkai, 200, 13 (14) (vienas žiedas), 74 k.; Miesteliai, 1 k. (vienas žiedas); Paalksniai, IV pilk., 2/2 k. (abu žiedai); Pajuostis, VII pilk., 1 k., XIII pilk., 3 k., X, XVII pilk.; Paragaudis, XXXVII pilk., 1 k.; Paprūdžiai, 12 k.; Sargėnai, 124 k. (visi keturi žiedai); Užpelkiai, 10, 23 (abu žiedai), 25 k. ir vieno žiedo priklausomybė kapui nenustatyta; Žviliai, 50, 54 (abu žiedai), 102, 109, 112 (abu žiedai), 119, 123, 261, 266 (vienas žiedas), 273 k. Iš trikampio skersinio pjūvio juostelės: Akmeniai, V pilk., 2 k.; Baitai, 21 (vienas žiedas), 38, 42, 43 k., 6 pl.; Dauglaukis, 35, 36, 37 (abu žiedai), 41 (vienas žiedas), 66 (abu žiedai), 69, 71, 91, 93, 94, 105 (vienas žiedas) k.; Eiguliai II, 16 (vienas žiedas) k.; Gintarai, Lazdininkai, 2 (visi trys žiedai), 6 (4), 12 (16), 13 (14) (vienas žiedas), 19 (abu žiedai), 62, 63 (visi šeši žiedai), 67 (abu žiedai), 68 (visi keturi žiedai), 72 (vienas žiedas), 82 (abu žiedai) k.; Marvelė, 1017, 1038, 1064, 1198 (vienas žiedas), 1215, 1262, 1277 (du žiedai) k.; Miesteliai, 1 (vienas žiedas), 2 (abu žiedai) k.; Muoriškiai, V pilk., 3 k.; Pabariukai, Pajuostis, XVII pilk.; Palanga, Baltijos aikštė, 3, 11, 17 (trys žiedai), 19 k.; Pavajuony-

įvijinius žiedus, susuktus iš apvalaus skersinio pjūvio vielos (Ch. Beckmann 30 tipas), A. Bitner-Wróblewska, remdamasi H. Moora, priskiria senojo geležies amžiaus antrajai pusei ir tautų kraustymosi laikotarpiui Prūsijoje ir Notangoje, nors Nettos kapinyne aptiktą 5,5 apvijų, apvalaus skersinio pjūvio žiedą pagal viso kapo (91C) inventorių tenka datuoti C1b–C2 (Bitner-Wróblewska, 2007, p. 28, 60). Šiems žiedams gaminti naudota 0,1–0,5 cm skersmens viela. Jagminiškėje rasti žiedai, susukti iš storiausios vielos – jos skersmuo svyruoja nuo 0,27 cm (du žiedai) iki 0,5 cm (vienas žiedas).

Žiedus iš trikampio pjūvio juostelės (Ch. Beckmann 32 tipas) H. Moora datavo antrąja senojo geležies amžiaus puse (Moora, 1938, p. 459–461). A. Bitner-Wróblewska Nettos kapinyne 23B kape rastą žiedą, kaip ir visą kapo kompleksą, datuoja C1b–C2 (Bitner-Wróblewska, 2007, p. 17). Šie žiedai gaminti iš 0,15–0,35 cm pločio ir 0,09–0,18 cm storio juostelės.

Rėkučiai, XI pilk., 2 k.; Sargėnai, 127 (?) k.; Šaukėnai, 20 k.; Upytė, 23 k.; Žviliai, 37, 46 (abu žiedai), 48, 56, 108 (abu žiedai), 111, 114 (vienas žiedas), 116, 130 (vienas žiedas), 138, 154, 155, 156, 158, 281, 283, 289, 296, 297, 303 k. Iš pusapvalio skersinio pjūvio juostelės: Baitai, 8 k., 16 pl.; Dauglaukis, 3, 20, 41 (vienas žiedas), 48, 90 k.; Eiguliai II, 2 (abu žiedai), 14, 15 (abu žiedai), 16 (vienas žiedas) k.; Kašučiai, 1 k.; Kurmaičiai, 8 pilk., 22 (abu žiedai) k.; Lazdininkai, 34 (visi trys žiedai), 70 k.; Marvelė, 1182 (visi trys žiedai), 1193, 1198 (vienas žiedas), 1202, 1244, 1246, 1254 (abu žiedai), 1267, 1277 (vienas žiedas), 1293 k.; Pabariukai, Pajuostis, VIII pilk., 3 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 8, 12, 17 (vienas žiedas) k.; Paragaudis, 3 pilk.; Senkai 3 k.; Šaukėnai (du žiedai); Užpelkiai, 33 k.; Veliuona, 2 k.; Žviliai, 23 (visi trys žiedai), 39, 42, 53, 91, 113, 114 (du žiedai), 115, 121 (vienas žiedas), 125 (abu žiedai), 131 (abu žiedai), 134 (vienas žiedas), 159, 264, 267, 278 k.

3 pav. Įvijinių žiedų apvijų skaičius (proc.)

Fig. 3. Number of curls of spiral rings.

Iš pusapvalio pjūvio juostelės (Ch. Beckmann 33 tipas) susuktus žiedus, rastus Kurmaičiuose (8 pilkapiu 22 k.), P. Kulikauskas datavo II–III a. (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 237–238). Nettos kapinyne aptiktą žalvarinį 33 tipo žiedą (136B k.) A. Bitner-Wróblewska teko skirti C1b–C2 periodams (Bitner-Wróblewska, 2007, p. 36). Tokie žiedai buvo sukami iš 0,14–0,4 cm pločio ir 0,07–0,2 cm storio juostelės.

Įvijinių žiedų iš keturkampio skersinio pjūvio juostelės aptikta išskirtinai tiktai Marvelėje, 1042 kape, ir Žvilčiuose, 121 (vienas žiedas) bei 148 kapuose. Tokiems žiedams gaminti naudotos 0,15–0,25 cm pločio ir 0,15–0,2 cm storio juostelės.

Papuošalai – mados dalykas. Laikui bėgant, jie labai kito (Kulikauskienė, Matulionis, 1987, p. 29). Kalbant apie įvijinius žiedus, pirmiausia į akis krinta apvijų skaičius. Pasak A. Bliujienės, žiedo aukštis priklauso nuo piršto, ant kurio žiedas buvo dėvimas (Bliujienė, 1997, p. 102). Taip gali būti, jei meistras, darantis žiedą, žino, kas tą papuošalą nešios. Prisiminus Ch. Beckmann iškeltą mintį, kad paprasčiausi įvijiniai žiedai galėjo būti atsiškaiymo vienetas (Beckmann, 1969, p. 42), verta klausyti, ar žiedas negalėjo būti socialinio statuso rodiklis. Pадariau statistinę prielaidą – jeigu trijų ir aštuonių apvijų žiedai svėrtų vienodai, apvijų skaičius būtų mados dalykas, o jeigu svoris skirtųsi, kadangi žalvaris turi atsiškaiomąją vertę, – tai gali būti socialinio statuso rodiklis. Buvo pasverti Žvilčių kapinyne aptikti žiedai. Trijų

apvijų žiedų svoris svyravo nuo 2,4 iki 3,0 g, keturių apvijų žiedų – nuo 4,0 iki 4,6 g, penkių apvijų svėrė apytikriai 6,4 g, aštuonių apvijų (130 k.) – 8,7 g⁶. Įvijiniai žiedai su praplatinta vidurine įvija lengvesni, nes jiems sukti naudota plonesnė viela. Tai, pagal šią statistinę prielaidą, įvijiniai žiedai galėjo būti socialinio statuso rodiklis.

Senuoju geležies amžiumi datuojamuose kapuose randamų įvijinių žiedų apvijų skaičius svyravo nuo 1 (Akmeniai, II pilk. 4 kapas) iki 9 (žr. 3 pav.). Archeologai išskiria ir įvijinius žiedus, susuktus iš 1,25 (Palanga, Baltijos aikštė, 11 kapas), 1,3 (Eiguliai II, 15 kapas), 1,5 (Baitai, 16 plotas; Eiguliai II, 15, 16 kapa; Jagminiškė; Palanga, Baltijos aikštė, 12 kapas; Sargėnai, 124 kapas; Užpelkiai; Žvilčiai, 119, 264 kapa), 1,6 (Jagminiškė) apvijų⁷.

⁶ Sveriant Žvilčių kapinyne žiedus buvo naudotasi Lietuvos nacionalinio muziejaus Archeologijos skyriaus fonduose esančia medžiaga.

⁷ Radimo vietos: *Dviejų apvijų žiedai* – Akmeniai, V pilk. (vienas žiedas); Baitai, 29 k., 6 pl.; Dauglaukis, 90 k.; Jagminiškė (vienas žiedas); Kurmaičiai, 8 pilk., 22 (abu žiedai) k.; Lazdininkai, 63 (vienas žiedas) k.; Paalksniai, IV pilk., 2/2 (vienas žiedas) k.; Pajuostis, VII pilk., 1 k.; X pilk., Paprūdžiai, 12 k.; Sargėnai, 124 (vienas žiedas) k.; Šaukėnai (vienas žiedas); Toleikiai, 1 k.; Užpelkiai (vienas žiedas); Žvilčiai, 39, 54, 91, 113, 148, 303 k. 2,5 apvijų – Baitai, 31 k.; Lazdininkai, 82 (vienas žiedas) k.; Marvelė, 1017, 1038 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 17 (vienas žiedas) k.; Sargėnai, 124 (du žiedai) k.; Žvilčiai, 46 (vienas žiedas), 108 (vienas žiedas), 125 (vienas žiedas), 266 (vienas žiedas) k. 3 apvijų – Akmeniai,

6,5 apvijos įvijinių žiedų rasta tik Lazdininkuose, 63 kape. Abu žiedai gaminti iš trikampio skersinio pjūvio juostelių. Vieno žiedo juostelės plotis yra 0,24 cm, kito 0,25 cm (Butkus, 2000), aukščio skirtumas 0,1 cm. Žiedus galima laikyti identiškais, nes mutuojant stipriai susukto įvijinio žiedo juostelės plotį, 1/100 cm dalis – reali ir logiška paklaida.

7 apvijų žiedų aptikta Ankštakiuose, 6 kape, Lazdininkuose, 16, 19 (vienas žiedas), 62, 67 (vienas žiedas), 70 kapuose, Palangoje, Baltijos aikštėje, 17 (vienas žiedas) kape, Upytėje, 23 kape.

Žvilių kapinyne 134 kape rastas žiedas susuktas iš 7,5 apvijų. Turimais duomenimis, jis toks vienintelis, datuojamas senoju geležies amžiumi.

8 apvijų žiedų aptikta taip pat tik Žvilių kapinyne, 130 (vienas žiedas) ir 138 kapuose. Abu šie žiedai susukti iš trikampio skersinio pjūvio juostelių (Vaitkunskienė, 1985).

V pilk. (vienas žiedas); Bandužiai, 74 k.; Dauglaukis, 41 (vienas žiedas), 69, 105 (visi trys žiedai) k.; Eiguliai II, 15 (vienas žiedas) k.; Gintarai, 9 k.; Marvelė, 1203, 1244, 1262 k.; Miesteliai, 2 (vienas žiedas) k.; Pabariukai, Pajuostis, VIII pilk., 3 k., XV pilk.; Palanga, Baltijos aikštė, 3 k.; Paragaudis, XXXVII pilk., 1 k.; Šaukėnai (vienas žiedas); Užpelkiai, 33 k.; Veliuona, 2 k.; Žviliai, 48, 53, 109, 115 (vienas žiedas); 125 (vienas žiedas), 156, 261, 278 k. 3,5 apvijų – Baitai, 18 (abu žiedai), 38 k.; Lazdininkai, 74 k.; Marvelė, 1267 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 17 (du žiedai) k.; Šaukėnai, 20 k.; Žviliai, 44 (vienas žiedas), 46 (vienas žiedas), 54 (vienas žiedas), 273 k. 4 apvijų – Baitai, 21 (vienas žiedas) k.; Dauglaukis, 20, 36, 91, 93 k.; Lazdininkai, 34 (vienas žiedas), 2 (du žiedai), 63 (vienas žiedas), 65 (vienas žiedas), 68 (vienas žiedas) k.; Marvelė, 1215 k.; Miesteliai, 1 (vienas žiedas) k.; Muoriškiai, V pilk., 3 k.; Pajuostis, XIII pilk., 3 k.; XVII pilk.; Palanga, Baltijos aikštė, 8 k.; Senkai, 3 k.; Upytė, 35 k.; Užpelkiai, 10, 23 (vienas žiedas), 25 k.; Žviliai, 55, 116, 154, 267, 289 k. 4,5 apvijų: Eiguliai II, 2 (vienas žiedas) k.; Pavajuonyš-Rėkučiai, XI pilk., 2 k.; Žviliai, 44 (vienas žiedas), 97, 112 (abu žiedai), 155 k. 5 apvijų: Baitai, 8 k.; Dauglaukis, 35, 41 (vienas žiedas), 66 (abu žiedai), 71 (pažymėtina, kad visi penki apvijų žiedai, rasti Dauglaukio kapinyne, pagaminti iš trikampio skersinio pjūvio juostelės) k.; Eiguliai II, 14 k.; Lazdininkai, 34 (vienas žiedas), 13 (14) (abu žiedai), 67 (vienas žiedas), 68 (du žiedai), 72 (vienas žiedas) k.; Marvelė, 1042, 1254 (abu žiedai), 1293 k.; Miesteliai, 1 (vienas žiedas), 2 (vienas žiedas) k.; Paalksniai, IV pilk., 2/2 (vienas žiedas) k.; Palanga, Baltijos aikštė, 19 k.; Sargėnai, 127 (?) k.; Žviliai, 42, 56, 111, 121 (abu žiedai), 159, 281 k. 5,5 apvijų: Baitai, 42, 43 k.; Lazdininkai, 2 (vienas žiedas), 12 (16), 65 (vienas žiedas), Žviliai, 44 (vienas žiedas), 50 k. 6 apvijų – Dauglaukis, 48 k.; Eiguliai II, 2 (vienas žiedas) k.; Lazdininkai, 34 (vienas žiedas) k.; Pabariukai (vienas žiedas); Žviliai, 37, 108 (vienas žiedas), 114 (du žiedai), 158 k.

Lazdininkuose, 63 kape, rastas vienintelis 8,5 apvijos turintis įvijinis žiedas. Jis priskiriamas senajam geležies amžiui. Kaip ir visi šiame kape rasti įvijiniai žiedai, jis pagamintas iš trikampio skersinio pjūvio 0,3 cm pločio juostelės (Butkus, 2000).

Dauglaukyje, 37 kape, rasti 9 apvijų žiedai, priskirtini senajam geležies amžiui. Abu susukti iš trikampio skersinio pjūvio juostelių. 1986 metų tyrinėjimų ataskaitoje rašoma, kad abu žiedai pagaminti iš 0,2 cm pločio ir 0,11 cm storio juostelių, jų aukštis vienodas – 2,15 cm, skersmuo 2,4 cm (Jovaiša, 1986).

12 įvijinių žiedų išsiskiria iš kitų senojo geležies amžiaus žiedų savo išplotais / suplotais galais. Tokių žiedų aptikta: Dauglaukyje, 8, 36, 41 (vienas žiedas), 91, 93 kapuose, Upytėje, 23 kape, Žviliuose, 56, 114 (visi trys žiedai), 134 (vienas žiedas), 159 kapuose.

Rasta 12 įvijinių žiedų su praplatinta vidurine įvija priešakinėje dalyje (Ch. Beckmann 37 tipas): Marvelėje, 1203 kape, Užpelkiuose, 14 kape (visi trys žiedai), po vieną tokį žiedą buvo aptikta Žviliuose, 44, 55, 115, 121, 123, 130, 133, 136 kapuose. Užpelkių kapinyne rastų žiedų priešakinė dalis – rombo formos (Bliujienė, 1987). Žvilių kapinyne rastų įvijinių žiedų vidurinė įvija priešakinėje dalyje praplatėja nuo 0,15 (44, 55, 136 kapai) ir 0,2 cm (115, 123, 130, 133 kapai) iki 0,3 cm (121 kapas), 0,7 (55, 123 kapai), 0,9 (44, 115 kapai), 1,0 (133 kapas), 1,1 cm (130, 136 kapai). Juostelės pločio skirtumas tarp priešakinės ir užpakalinių dalių yra 0,5–0,95 cm.

Tikėtina, kad šio tipo žiedai Lietuvoje pradėti nešioti C3 periode (Michelbertas, 1986, p. 152). L. Vaitkunskienė Žviliuose rastus įvijinius žiedus praplatinta vidurine apvija datuoja C1b–C3 periodais (Vaitkunskienė, 1999, p. 182).

Išskirtinių žiedų rasta Baituose, 22, 31 kapuose, Bandužiuose, 74 kape, Paragaudyje, XXXVII pilkapiu 1 kape, Žviliuose, 97 kape.

Baituose, 22 kape, ir Žviliuose, 97 kape, rasta įvijinių žiedų tordiruotais lankeliais (Ch. Beckmann 36 tipas). Svarbu pabrėžti, jog tordiravimo technika Lietuvoje archeologinėje medžiagoje labiau paplinta viduriniame geležies amžiuje (Banytė-Rowell, 2000, p. 43).

Baituose, 31 kape rastas sidabrinis žiedas išplatintais galais turi analogų ir netolimame Bandužių kapinyne, 74 kape. Šiame kapinyne rastas žiedas yra datuotas C1b–C3 periodais (Stankus, 1995, p. 101). Dvi išplatintos kraštinės apvijos su siaura įvija galėtų būti tolimas prabangių skandinaviškų „gyvatės galvų“ apyrankių ar įvijinių apyrankių išplatintais galais stiliaus aidas (Banytė-Rowell,

2000, p. 43). Žiedą reikėtų priskirti Ch. Beckmann 39a tipui (Beckmann, 1969, p. 47).

Paragaudyje, XXXVII pilkapio 1 kape rastas 35a tipo (pagal Ch. Beckmann skirstymą) įvijinis žiedas. Tai trijų apvijų žalvarinis žiedas. Apvijų galai baigiasi sraiginėmis įvijomis. Pasak Ch. Beckmann, tokio tipo žiedai tėra žinomi tik buvusioje Rytprūsių teritorijoje ir Latvijoje. Jie datuojami B2/C1–C2. Paragaudyje aptiktas žiedas gali būti datuojamas B1–B2 (Michelbertas, 1997, p. 26). Tai gi kol kas vienintelis tokio tipo žiedas rastas Lietuvoje. Galima spėti, ar šis žiedas nėra įvijinių apyrankių su įvijomis galuose, kurių randama Centrinėje Europoje vidurinio žalvario amžiaus paminkluose (Tait, 1986, p. 48), kopija. Tokia apyrankė buvo aptikta ir Rūdaičiuose II tarp atsiktinių radinių (Michelbertas, 1986, p. 148).

Lietuvoje rasti tik 4 įvijiniai žiedai, pagaminti iš sidabro: Baituose, 22, 31 kapuose, Pavajuonyse–Rėkučiuose, XI pilkapio 2 kape ir Užpelkiuose, 23 kape.

JUOSTINIAI ŽIEDAI

Lietuvos teritorijoje juostinių žiedų aptikta 21 paminkle, 59 kapuose⁸.

Motėrų kapuose rasti 26 juostiniai žiedai – vidutiniškai po 0,34 viename kape. Kapuose, kuriuose, kaip nustatyta, palaidotasis buvo vyriškos lyties, aptiktas 21 juostinis žiedas – vidutiniškai po 0,46 žiedo viename kape. Senojo geležies amžiaus kapuose aptinkama nuo 1 iki 6 juostinių žiedų⁹.

⁸ Radimo vietos: Baitai, 8, 22 k.; Dauglaukis, 7, 11, 15, 16, 17, 34, 36, 54, 59, 66 k.; Eiguliai II, 11, 12, 14, 20, 28, 29, 39, 46, 47, 48 k.; Genčiai, 275 k.; Kašučiai, 1 k.; Kurmaičiai, 8 pilk., 22, 41 k.; Lauksvydai, 16 k.; Lazdininkai, 57 k.; Marvelė, 1005, 1060, 1071, 1182, 1183, 1186, 1200, 1203, 1215, 1239, 1255, 1260, 1263, 1266, 1286, 1291 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 3 k.; Paulaičiai, 1 k.; Radikiai, Rūdaičiai, 7, 10 k.; Rūdaičiai II, 18 k.; Sargėnai, 13 k.; Seredžius, 34 k.; Strazdai-Ječiškiai, Šaukėnai, Užpelkiai, 14 k.; Vėžaičiai, II–3 k.; Žviliai, 39, 40, 48, 91, 106, 265 k.

⁹ Po vieną juostinį žiedą rasta: Baitai, 8, 22 k.; Dauglaukis, 7, 11, 15, 16, 17, 34, 36, 54, 59, 66 k.; Eiguliai II, 11, 12, 14, 28, 29, 47, 48 k.; Genčiai, 275 k.; Lauksvydai, 16 k.; Lazdininkai, 57 k.; Marvelė, 1005, 1060, 1071, 1183, 1186, 1200, 1239, 1255, 1260, 1263, 1266, 1286, 1291 k.; Palanga, Baltijos aikštė, 3 k.; Paulaičiai, 1 k.; Rūdaičiai, 10 k.; Sargėnai, 13 k.; Seredžius, 34 k.; Užpelkiai, 14 k.; Vėžaičiai, II–3 k.; Žviliai, 48, 91, 106, 265 k. Po du: Eiguliai II, 39 k.; Kašučiai, 1 k.; Kurmaičiai, 41 k.; Marvelė, 1203, 1215 k.; Rūdaičiai, 7 k.; Žviliai, 39, 40 k. Po tris: Eiguliai II, 20 k.; Rūdaičiai II, 18 k. Keturi juostiniai žiedai rasti Marvelės 1182 k., penki – Eigulių II 46 k., šeši – Kurmaičių 8 pilk. 22 k.

Juostinius žiedus galima skirti į uždarus (Ch. Beckmann išskirta pirmoji grupė) ir atvirus (turėtų būti Ch. Beckmann penktosios grupės). Pasak Ch. Beckmann, penktosios grupės žiedų daugiausia randama baltų teritorijoje (Beckmann, 1969, p. 42). Atviras žiedas turi galus, o tarp jų tarpelį, uždaras žiedas – vientisas, lankelis be tarpelio. Jei žiedas blogai išlikęs, ne visada įmanoma nustatyti, ar jis buvo atviras, ar uždaras.

Turimais duomenimis, uždarų juostinių žiedų buvo rasta Kurmaičiuose, 8 pilkapio 22 kape (visi šeši žiedai), 41 kape (visi keturi žiedai), Kybartiškėje, 1 pilkapio 2 kape, 2 pilkapio 3 kape, Marvelėje, 1239, 1255, 1286 kapuose, Paulaičiuose, 1 kape, Rūdaičiuose, 10 kape, Strazduose-Ječiškiose, Vėžaičiuose, II-3 kape, Žviliuose, 39, 91 kapuose.

Atvirų juostinių žiedų aptikta Dauglaukyje, 34, 36, 66 kapuose, visi Eiguliuose II, Marvelėje, 1005, 1060, 1200, 1203 kapuose, Žviliuose, 48 kape rasti juostiniai žiedai yra atviri. Pasak A. Tautavičiaus, atviri juostiniai žiedai nešioti mūsų eros I tūkstantmečio viduryje – antroje pusėje (Tautavičius, 1996, p. 257).

Juostiniai žiedai senajame geležies amžiuje buvo gaminami iš keturkampio, pusapvalio, trikampio, išgaubto skersinio pjūvio juostelių ir iš apvalaus pjūvio vielos.

Žiedų, pagamintų iš keturkampio skersinio pjūvio juostelių (Ch. Beckmann 5 tipas), aptikta Baituose, 8 kape, Dauglaukyje, 34 kape, Eiguliuose II, 11, 20 kapuose (visi trys žiedai), 28, 29, 39 kapuose (abu žiedai), 47, 48 kapuose, Marvelėje, 1182 kape (visi keturi žiedai), Radikiuose, Rūdaičiuose, 7 kape (vienas žiedas), Šaukėnuose. Remiantis surinkta medžiaga, 5 tipo žiedų išplitimo chronologijos pradžia Lietuvoje reikėtų laikyti B2 periodą. Šie žiedai buvo gaminami iš 0,6–1,66 cm pločio ir 0,05–0,07 cm storio juostelės.

Iš apvalaus skersinio pjūvio vielos gamintų žiedų (Ch. Beckmann 1 tipas) rasta Baituose, 22 kape, Kurmaičiuose, 8 pilkapio 22 kape (vienas žiedas), Marvelėje, 1071 kape, Žviliuose, 39 (abu žiedai), 106 kapuose. P. Kulikauskas apvalaus skersinio pjūvio uždarus žiedus datavo II–III a. (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 237). Silvija Laul pietvakarinėje Estijos dalyje aptiktus tokius juostinius žiedus datuoja C1b–C3 periodais (Laul, 2001, p. 270). Remiantis turima medžiaga, šiuos žiedus Lietuvos teritorijoje reikėtų datuoti B2/C1–C3 periodais. Tokie žiedai buvo gaminami iš 0,15–0,42 cm skersmens vielos.

Iš pusapvalio skersinio pjūvio juostelių gamintų žiedų (Ch. Beckmann 2 tipas) rasta Dauglaukyje, 7, 11, 15, 16, 17, 36, 54 kapuose, Eiguliuose II, 14, 46 kapuose (du žiedai), Kašučiuose, 1 kape (abu žiedai), Kurmaičiuose, 8 pilkapiro 2 kape (penki žiedai), 41 kape (trys žiedai), Marvelėje, 1005, 1060, 1186, 1291 kapuose, Paulaičiuose, 1 kape, Rūdaičiuose, 7 kape (vienas žiedas), 10 kape, Rūdaičiuose II, 18 kape, Strazduose-Ječiškiuose, Užpelkiuose, 14 kape, Vėžaičiuose, II-3 kape, Žviliuose, 91, 265 kapuose. Lietuvoje rastus tokius žiedus, turimais duomenimis, reikėtų datuoti B2/C1–C3 periodais. Šie žiedai pagaminti iš 0,45–1,8 cm pločio ir 0,1–0,56 cm storio skersinio pjūvio juostelių.

Juostinių žiedų, pagamintų iš trikampio pjūvio juostelių, aptikta Dauglaukyje, 66 kape, Eiguliuose II, 12 kape, Kurmaičiuose, 41 kape (vienas žiedas). Juos reikėtų datuoti B2/C1 periodu. Tokiems žiedams gaminti buvo naudojamos 0,8–1,06 cm pločio ir 0,24–0,3 cm storio juostelės.

Žviliuose, 48 kape rastas vienintelis juostinis žiedas (atviras), pagamintas iš išgaubto skersinio pjūvio juostelės (Ch. Beckmann 3 tipas). Juostelės plotis – 0,5 cm. Žiedas datuotinas senojo geležies amžiaus antrąja puse.

Sargėnuose, 13 kape, ir Kurmaičiuose rasti 3 juostiniai žiedai su azūrine priekine dalimi. Kurmaičiuose aptikti 2 žalvariniai žiedai, kurių priekinė dalis puošta azūriniais rombais su nedideliais spurgeliais kampuose (Michelbertas, 1986, p. 151). Šie žiedai galėtų būti priskirti Ch. Beckmann 26c tipui. P. Kulikauskas aptariamus žiedus priskyrė II–III a. (Kulikauskas, 1957, p. 148). Sargėnų kapinyne 13 kape buvo žiedas su penkiais iškiliais spurgeliais. Jis rastas su B1–B2 periodams būdinga medžiaga (Michelbertas, 1986, p. 151). Pasak M. Michelberto, juostiniai žiedai su azūrine priekine dalimi tikriausiai nešioti ir C1a–C2 periodais (Michelbertas, 1986, p. 151). Tokie žiedai laikomi būdingais būtent Rytų Baltijai, kartu ir finougrų žemėms, o jų formos idėja išplito, matyt, nusiziūrėjus į vakarų baltų meistrų kūrybą. Daugiausia šių žiedų rasta Mozūrijos regione (Banytė-Rowell, 2007, p. 70). Panašus žiedas su apskrita rozetine viršutine dalimi ir mėlyno stiklo akute viduryje, datuojamas C3–D, rastas ir Baituose, 8 kape (Banytė-Rowell, 1999, p. 65, 69).

Trys juostiniai žiedai (Dauglaukis, 66 kapas, Marvelė, 1060, 1291 kapai) padaryti iš pusapvalio pjūvio I grupės apyrankių. Dauglaukyje rasto žiedo lankelio plotis yra 0,71 cm, Marvelėje – 0,55 cm (1060 kapas) ir 0,77 cm (1291 kapas). I grupės apyrankės Lietuvoje buvo nešiotos B1–B2 periodais (Michelbertas, 1986, p. 137). Gali-

ma tik daryti prielaidą, kad II amžiuje pradėjus plisti žiedams (Banytė-Rowell, 2007, p. 70), senosios apyrankės buvo perdaromos į žiedus.

Juostinių žiedų aptikta praplatinta priekine dalimi: Baituose, 8 kape, Šaukėnuose, Žviliuose, 39, 40 kapuose (abu žiedai). Šaukėnuose rastų žiedų lankeliai nuo 0,15–0,19 cm praplatėja iki 0,7–1,1 cm, Žviliuose – nuo 0,2–0,25 cm iki 0,7–0,8 cm.

Surinktoje medžiagoje pavyko aptikti tik 3 juostinius žiedus, pagamintus iš sidabro, – Lazdininkuose, 57 kape, Marvelėje, 1186 kape, ir Žviliuose, 91 kape. Marvelėje ir Žviliuose rasti žiedai pagaminti iš pusapvalio skersinio pjūvio juostelės. Lazdininkų 57 kape rastas žiedas sutrupėjęs ir nustatyti juostelės skersinį pjūvį sunku.

Žiedai užkeistais galais

Archeologų išskirtų žiedų užkeistais galais rasta Baituose, 7, 8, 14, 18, 38 kapuose, Gintaruose, 20 kape, Jagminiškėje, Marvelėje, 1269 kape, Pavajuonyje-Rėkučiuose, XI pilkapiro 2 kape, Pėžaičiuose, 3 kape, Santakoje, II pilkapiro 1 kape, Sargėnuose, 37, 242, 323 kapuose, Užpelkiuose, 14 kape, Žviliuose, 87, 99, 275, 295 kapuose.

Ir atvirųjų juostinių žiedų tarpelis, ir užkeistųjų žiedų vidinėje pusėje sukeisti galai leidžia reguliuoti papuošalo skersmenį.

Gali būti, jog šie žiedai yra romėniškųjų žiedų zoomorfiniais galais (pagal Ch. Beckmann tipologiją 42 tipas) atspindys. Vakarų Lietuvos senojo geležies amžiaus juvelyrų darbai. Puikus to pavyzdys – Baituose, 38 kape rastas žiedas užkeistais galais. Jo galai tarsi primena gyvatės galvas.

Kapuose aptinkama nuo 1 iki 4 tokių žiedų. Po vieną tokį žiedą rasta Baituose, 7, 8, 14, 18, 38 kapuose, Gintaruose, 20 kape, Marvelėje, 1269 kape, Pėžaičiuose, 3 kape, Santakoje, II pilkapiro 1 kape, Sargėnuose, 13, 37, 242, 323 kapuose, Užpelkiuose, 14 kape, Žviliuose, 99, 275, 295 kapuose.

Du tokie žiedai rasti Žviliuose 87 kape, trys – Pavajuonyje-Rėkučiuose, XI pilkapiro 2 kape, keturi – Sargėnuose, 13 kape.

Žiedai užkeistais galais buvo gaminami iš apvalaus skersinio pjūvio vielos bei iš pusapvalio ir keturkampio skersinių pjūvių juostelių.

Baituose, 7, 8, 18 kapuose, Gintaruose, 20 kape, Jagminiškėje (vienas žiedas), Marvelėje, 1269 kape, Santakoje, II pilkapiro 1 kape, Sargėnuose, 242, 323 kapuose, Užpelkiuose, 14 kape, Žviliuose, 87 (abu žiedai), 295 kapuose rasti žiedai buvo sukti iš apvalaus skersinio pjūvio vielos.

Baituose, 14, 38 kapuose, ir Žviliuose, 99 kape, rasti žiedai užkeistais galais pagaminti iš pusapvalio skersinio pjūvio juostelių.

Iš keturkampio skersinio pjūvio juostelės pagamintų žiedų buvo aptikta Pavajuonyje–Rėkučiuose, XI pilkapiu 2 kape (visi trys žiedai), ir Sargėnuose, 37 kape.

Iš visų žiedų užkeistais galais, datuojamų senuoju geležies amžiumi, išsiskiria trys sidabriniai žiedai, rasti Pavajuonyje–Rėkučiuose (XI pilkapiu 2 kapas). Žiedai turėtų būti skiriami Ch. Beckmann 26b tipui. V. Semėnas XI pilkapį datavo III a. viduriu (Semėnas, 1998, p. 152). A. Bliujienė mano tokius žiedus ėmus plisti II tūkst. pradžioje (Bliujienė, 1999, p. 179). Jų taip pat randama Estijoje ir Skandinavijoje (Bliujienė, 1999, p. 179). Tame pačiame kape rastos apyrankės apvalaus skersinio pjūvio lankelių verstų kapą datuoti geriausiu atveju D periodu.

Sidabrinii žiedų užkeistais galais rasta Baituose, 14 kape, Pavajuonyje–Rėkučiuose, XI pilk. 2 kape (trys žiedai), Žviliuose, 87 kape (du žiedai).

Žiedai nesueinančiais galais

Lietuvos archeologinėje medžiagoje yra išskiriama ir žiedų nesueinančiais galais grupė. Tai žiedai, kuriuos reikėtų priskirti Ch. Beckmann penktajai grupei. Tokių žiedų kapuose randama po vieną kape: Baituose, 21 moters kape ir 2 plote, Dauglaukyje, 103 kape, Palangoje, Baltijos aikštėje, 17 kape ir Žviliuose, 259 vyro kape. Dauglaukyje ir Žviliuose aptikta žiedų, pagamintų iš 0,3–0,4 cm pločio keturkampio skersinio pjūvio juostelių, kurių abu galai įpjauti ir susukti į keturias sraigeles (Vaitkunskienė, 1999, p. 182). Taigi priekyje žiedai yra lyg su akute (Ch. Beckmann 29 tipas). Panašus (arba netgi toks pat – tiksliai negalima pasakyti dėl prastos radinio būklės) žiedas aptiktas Palangoje, Baltijos aikštėje, – iš 0,65 cm pločio keturkampio skersinio pjūvio juostelės, kurios galai taip pat perskelti, išlikusi tik viena sraiginė įvijėlė. Manoma, kad Lietuvoje tokie žiedai buvo reti (kol kas tai atspindi ir archeologinėje medžiagoje), vienas kitas nešiotas nuo B2/C1 periodo iki pat XI–XII a. (Vaitkunskienė, 1999, p. 182). S. Laul tokius žiedus, rastus Estijoje, skiria C3–D periodams (Laul, 2001, p. 270). Baitų kapinyne rasti abu žiedai nesueinančiais galais pagaminti iš apvalaus skersinio pjūvio juostelės.

Žiedai pinta / vyta priekine dalimi

Išskiriama ir žiedų pinta / vyta priekine dalimi grupė, atitinkanti Ch. Beckmann 22c tipą. Tokių žiedų buvo Bandužiuose, 63, 74 kapuose, ir Lazdininkuose, 70 kape

(Stankus, 1995, p. 71; Butkus, 2000). Abu žiedai Bandužiuose rasti moterų, Lazdininkuose toks sidabrinis žiedas – vyro kape. Žiedai datuojami B2–C2 periodais pagal Lazdininkų kapinyno medžiagą.

Kryžiniai žiedai

Tarp senojo geležies amžiaus radinių aptinkama ir žiedų priekine kryžine dalimi, kitaip – kryžinių žiedų (Michelbertas, 2000, p. 5). Tokių žiedų buvo aptikta Dauglaukyje, 110 kape (moters), Stragnuose bei Šarkuose, 30 kape. E. Jovaišos manymu, šis žiedas nėra tik žiedas, tai – valdžios ženklas, regalija (Jovaiša, 1996, p. 108). Dauglaukyje ir Šarkuose rasti žiedai padaryti iš pusapvalio skersinio pjūvio juostelės, Stragnuose – apvalaus skersinio pjūvio vielos. Žiedų priekinių dalių matmenys sutampa apytikriai 3,6 × 3,6 cm. Galima spėti, kad visi žiedai yra vieno meistro juvelyro gaminiai (Michelbertas, 2000, p. 6). Kryžinių žiedų stilius yra būdingas Vakarų Lietuvos papuošalų stiliui. Šiuo stiliumi taip pat gamintos žalvarinės apskritos ažūrinės segės, ažūrinės smeigtukų galvutės (Michelbertas, 2000, p. 7). Žiedai datuojami C1a periodo pabaiga – C1b periodu (Michelbertas, 2000, p. 7).

Signetiniai žiedai

Prie signetinių žiedų (angl. *signet-ring*, rus. *перстень-печатка*) reikėtų priskirti Barzūnuose, 16 kape rastą žiedą praplatinta priekine dalimi, užsibaigiančia apvalia ranteilais ornamentuota plokštele, kurios skersmuo 1,3 cm (Šimėnas, 2000, p. 275), taip pat Dauglaukyje, 103 kape ir Užpelkiuose, 33 kape rastus žiedus. Užpelkiuose rastas žiedas yra su prie jo prilipdyta beveik 2,5 cm skersmens plokštele-akute, papuošta rautytos vielos grandelėmis ir mėlyno stiklo akute (Tautavičius, 1996, p. 257–258). 33 kapas datuotas C1b periodo pabaiga – D periodo pradžia (Bliujienė, 1990, p. 76). Pagal Ch. Beckmann tipologiją, šie žiedai priklauso ketvirtajai grupei.

Žiedų vieta kapuose

Dažniausiai žiedų padėtis kape priklauso nuo laidojimo papročių – mirusiojo rankų padėties, kadangi žiedai, kaip ir dera, buvo nešiojami ant pirštų. Kartais žiedai netgi gali būti palaidotojo rankų padėties indikatoriai, jei kaulinė medžiaga yra blogai išlikusi.

Iš turimos informacijos galima pasakyti, kad dažniausiai žiedai randami krūtinės srityje, kadangi mirusieji buvo laidojami ant krūtinės sukryžiuotomis rankomis (pvz., Marvelė, 1215, 1200 kapai).

Dažnai žiedų randama vienoje ar kitoje dubenkaulių pusėje. Tai leidžia daryti išvadą, kad mirusysis buvo laidojamas rankas sukryživus bukais kampais per alkūnes, o plaštakas padėjus ant dubens.

Dviejuose Marvelės kapuose žiedų aptikta ant antkaklių. 1005 kape ant antkaklės buoželiniais galais buvo rastas juostinis žiedas, 1277 kape – įvijinis žiedas, užmautas ant šaukštinės antkaklės. Pastarajame kape ant rankų pirštų rasti ir kiti du įvijiniai žiedai. Abu minėti kapai priklauso moterims. Tokie radiniai gali tik skatinti archeologų fantaziją ir kelti daug minčių, bet, manyčiau, kad žiedai buvo dedami ant antkaklių atlikti kabučių funkciją.

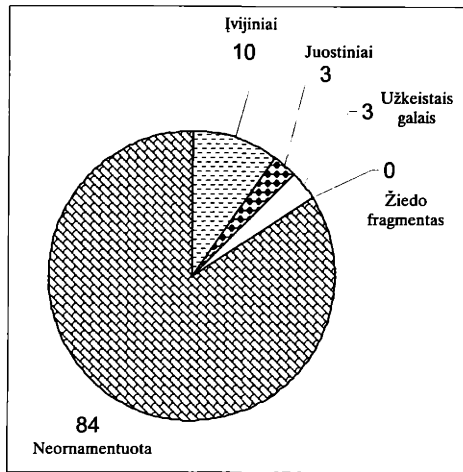
Dar vienas įdomus radinys Marvelės kapinyne – 1244 kape aptiktas įvijinis 3 apvijų žiedas iš pusapvalio skersinio pjūvio vielutės po mirusiojo galva. Tais metais tyrinėtus kapus yra keblu datuoti. M. Bertašius juos datavo B2/C1–D periodais (Bertašius, 2001). Matyt, žiedas buvo panaudotas plaukams surišti, laikyti.

V. Vaitkevičius tyrinėtuose Santakos pilkapiuose, 1 kape, surastą žalvarinį žiedą užkeistais galais įvardija kaip galvos ar plaukų papuošalą, nes jis buvo rastas prie mirusiojo kaukolės, pakaušio srityje. Kapas buvo datuotas IV a. po Kr. antrąja puse – V a. po Kr. (Vaitkevičius, 2001). Archeologo išvadą galima laikyti logiška ir pagrįsta, kadangi tai yra žiedai užkeistais galais, kurių skersmenį galima sumažinti (suspaudus žiedą) arba padidinti.

Matyt, I–IV a. ir vėliau žmonės žiedais puošdavo ir kojų pirštus. Kurmaičiuose, 8 pilkapio 22 kape, mirusiojo kojūgalyje rasti du įvijiniai žiedai (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius, 1961, p. 23).

Papildomų įkapių į kapus buvo dedama visą geležies amžių, nors atskirose srityse ir atskirais laikotarpiais jų turinys buvo įvairus (Volkaitė-Kulikauskienė, 2001, p. 181). Ankstyviausiomis papildomomis įkapėmis reikėtų laikyti Romos monetas, randamas Lietuvos pajūrio kapinyuose II–III a. kapuose (Volkaitė-Kulikauskienė, 2001, p. 181). R. Volkaitė-Kulikauskienė turinčiais papildomų įkapių laiko beveik visus palaidojimus, kuriuose aptinkama dėžučių su įkapėmis. Tokia tošinė dėžutė buvo rasta Lazdininkuose, 65 kape. Dėžutėje – 3 įvijiniai žiedai ir penkios romėniškos monetos. Dėžutė padėta virš mirusiojo galvos dešinėje pusėje.

Tikrai papildoma įkape reikia laikyti žiedą, rastą Rūdaičiuose, 10 kape. Tai mergaitės kapas, kuriame aptiktas žiedas yra aiškiai nuo suaugusio žmogaus (greičiausiai moters) rankos (Michelbertas, 1962). Galbūt, vaiko motina mirusiai dukteriai įdėjo savo žiedą.

4 pav. Senojo geležies amžiaus žiedų ornamentika (proc.)
Fig. 4. Ornamentation of The Old Iron age rings.

Taigi matome, kad žiedas pirmaisiais mūsų eros amžiais buvo visapusiškas papuošalas: jį galėdavo nešioti ant pirštų, naudoti plaukams risti / laikyti, dėdavo kaip papildomą įkape.

SENOJO GELEŽIES AMŽIAUS METALINIŲ ŽIEDŲ PUOŠYBA

Senojo geležies amžiaus laidojimo paminkluose aptikti 66 žiedai, puošti ornamentika (tai sudaro tik 16 proc. visų aptiktų žiedų), (žr. 4 pav.). Tarp ornamentuotų žiedų yra 40 įvijinių, tai sudaro 61 proc. visų ornamentuotų žiedų, 12 juostinių (18 proc.), 13 užkeistais galais (20 proc.) ir 1 žiedo fragmentas (1 proc.). Į skaičiavimus neįtraukti žiedai nesuecinčiais galais ir kryžiniais bei signetiniais žiedai, kadangi iš pirmo žvilgsnio jų puošyba nėra panaši į ornamentą. Taip pat į skaičiavimus neįtraukti juostiniai žiedai, gaminti iš apyrankių.

Įvijinių žiedų ornamentika¹⁰ ganėtinai primityvi – naudojamas tik abstraktusis ornamentas – raštas, sudarytas iš

¹⁰ Ornamentuotų žiedų radimo vietos: Baitai, 21 (vienas žiedas), 22, 31 k.; Dauglaukis, 41 (vienas žiedas) k.; Jagminiškė (septyni žiedai); Kurmaičiai, 8 pilk., 22 (abu žiedai) k.; Lazdininkai, 2, 13 (14) (vienas žiedas), 19 (vienas žiedas), 63 (vienas žiedas), 82 (abu žiedai) k.; Marvelė, 1038, 1203, 1267 k.; Miesteliai, 1 (vienas žiedas) k.; Pabariukai, Pajuostis, X, XV pilk.; Palanga, Baltijos aikštė, 17 (du žiedai) k.; Sargėnai, k. (visi keturi žiedai); Užpelkiai, 14 (vienas žiedas), 23 (abu žiedai) k.; Žviliai, 44 (du žiedai) k.

įvairių linijų, brūkšnelių, taškelių, spiralių (Tamulienė, 2001, p. 16). Dažniausiai visos žiedo apvijos ornamentuojamos vertikaliomis įkartinėmis. Taip pat mėgta vertikaliomis įkartinėmis ornamentuoti tik apvijų galus arba priekinę žiedo dalį. Tokių (iš dalies ornamentuotų) įvijinių žiedų rasta Pajuostyje, X pilkapyje, Sargėnuose, 124 kape. Vieno šiame kape rasto žiedo buvo puošta tik galai, kito – priekinė dalis, trečiasis – puoštas beveik visas (ketvirtasis puoštas visas). Taip pat (iš dalies) ornamentuotų įvijinių žiedų rasta Jagminiškėje, Užpelkiuose, 14 kape – apvijų galuose įkirsta po dvi įkertas, primenančias gyvulių galvutes. Skersinės įkartinės galėjo būti naudojamos dirbiniui ar kitam ornamentui (kalbant apie stambesnius papuošalus) pagyvinti (Griciuvienė, 1991, p. 3). E. Griciuvienė pabrėžė, kad toks ornamentas buvo populiariausias senajame geležies amžiuje (Griciuvienė, 1991, p. 3). Pasak A. Bliujienės, įkarta (tiesi linija) – tai pirminis motyvas, kurio svarbiausias ypatumas – gebėjimas labai pakęsti kompozicijos vaizdą, keičiant motyvo kryptį ir dydį (Bliujienė, 1999, p. 33).

Rasta po vieną įvijinį žiedą, kuriam puošti panaudoti taško ir trikampio motyvai. Taško motyvas aptiktas Baituose, 31 kape rastame sidabriniame įvijiniame žiede praplatinta priekine dalimi (Banytė, 1996, p. 98). Motyvas naudotas kartu su išilginiais grioveliais. Taškas yra idealus komponentas ornamentų motyvams ir kompozicijoms sudaryti (Bliujienė, 1999, p. 33).

Žiedo, rasto Dauglaukio kapinyne, 41 kape, briaunelės puoštos trikampių „dantelių“ eilutėmis (Jovaiša, 1990, p. 80). Briaunelės puoštos taip, kad kiekvienos apvijos „danteliai“ įeina vieni į kitus. Tarp įvairių Europos genčių papuošalų trikampio motyvas žinomas nuo II–III a. – tuo metu trikampis kalstomas įgilintas ar įmušamas tik jo kraštinės. Trikampio motyvas iš tiesų sudėtingas tam pa IV–V a. (Bliujienė, 1999, p. 38).

Pagrindinis *juostinių žiedų* elementas yra įkarta (linija). Iš linijomis puoštų žiedų išsiskiria tik juostinis žiedas iš Strazdu. Išorinė jo dalis ornamentuota įrėžtomis išilginėmis ir susikertančiomis įstrižomis linijomis – centre susidaro tinklelio ornamentas. Dažniausiai mažų tinklelio plotelių būna juostinių apyrankių galuose ar lankinėse segėse (Griciuvienė, 1991, p. 3). Lietuvoje tinkleliu puošta vidurinio neolito keramika.

Rastas tik vienas taškučiais puoštas žiedas – Eiguoliuose II, 12 kape.

Rastas vienas juostinis žiedas su ornamentu, kurio neaptikta tarp įvijinių žiedų, – tai apskritimas. Pagrindinė šio motyvo savybė, pasak A. Bliujienės, yra galimybė jį

didinti, mažinti ar ištempti iki ovalo, padalyti pusiau (Bliujienė, 1999, p. 35).

Populiariausias *žiedų užkeistais galais* ornamentikos motyvas taip pat yra įkartos (linijos). Ornamentuotų žiedų užkeistais galais aptikta Baituose, 18 (puošti abu galai – po 4 įkartinės) ir 38 kapuose (galiukai su suspaudimais, kurių kompozicija primena gyvūno galvą), Jagminiškėje (įkartos galuose), Marvelėje, 1269 kape (vertikaliomis linijomis), Pavajuonyje–Rėkučiuose, 2 kape (vienas žiedas dekoruotas taškučiais, kitas – horizontaliomis linijomis), Pėžaičiuose, 3 kape (vertikaliomis linijomis puošti galai), Sargėnuose, 13 kape (vertikalios įkartos), 242 kape (pakraščiai puošti vertikaliomis įkartinėmis), Užpelkiuose, 14 kape (įkartinėmis). Taigi žiedų užkeistais galais ornamentika mažai kuo skiriasi nuo įvijiniams žiedams puošti naudotų ornamentikos motyvų. Žinoma, išsiskiria Baituose, 38 kape rastas žiedas. Pasak A. Bliujienės, tokie žiedo galiukai galėtų reikšti roplių – gyvatę ar žaltį. Mitologijoje žaltys, žmogus ir medis turi ryšį ir jis siejasi su medžių kultu (Dundulienė, 1979, p. 66). Baltų pasaulėvaizdyje ropļiai susiję su Gyvybės ir Pasaulio Medžiu, prie kurio šaknų jie gyveno. Lietuvos archeologinėje medžiagoje žalčio ir gyvatės įvaizdis buvo žinomas senajame geležies amžiuje ir suvoktas kaip abstraktus geometrinis simbolis.

Rašant apie puošybą negalima pamiršti ir dekoruotų žiedų. Ornamentika nuo deko (pasiskolintas architektūros terminas) skiriasi tuo, kad ornamentika – tai raštas, sudarytas iš vienos ar kelių ritmiškai pasikartojančių geometrinių ar vaizdinių figūrų, o dekoras – dailės dirbinio puošybos visuma, kuri paryškina puošiamo objekto tūrį, kompozicinį ritmingumą, teikia raiškumą, kai kada kuria iliuzinį erdvės efektą. Dekoruoja gamybos metu arba prie žiedo prijungiamą detalę, ornamentuojant – puošybiniai elementai dažniausiai yra įmušami, įkalami. Dekoruotiems žiedams priskiriau kryžinius, signetinius, nesueinančiais galais, kurie baigiasi įvijomis, ir įvijinį žiedą, rastą Paragaudyje, XXXVII pilkapio 1 kape.

Kryžinių žiedų priekinė dalis yra sudėta iš 5 apskritimų – skritulių, sudarančių kryžių, visi apskritimai puošti koncentriniais ratais (Michelbertas, 2000, p. 5). Priekinės žiedų dalys panašios į kryžinių smeigtukų iš Prysmančių I, 9 kapo, Lazdininkų, 115 kapo galvutes (Bliujienė, 1999, p. 154). Kai kurie tyrinėtojai lygiakryžių kryžių laiko vienu iš baltiškojo ornamento bruožų. A. Bliujienė apskritimus, kurie sudaro kryžių, vadina „akutėmis“ (Bliujienė, 1999, p. 41). Manoma, kad tai gali būti gyvybės medžio išraiška, be to, yra artima svastikai ir X motyvui, kurių prasmė artima mazgo prasmei. Lietuvių etnografai lygiak-

ryžmį kryžių interpretuoja kaip Perkūno ženklą (Bliujienė, 1999, p. 41). Pasak E. Gričiuviienės, kryžiaus ženklas, atsiradęs viduriniame neolite, turėjo apsauginę galią. Tai ugnies simbolis (Gričiuviene, 1991, p. 3). Saulės (soliari-nis) motyvas ryškus visuose apskritimo su išcentriniais spinduliais formos papuošaluose (Gričiuviene, 1991, p. 3). Šis motyvas žinomas jau nuo II tūkst. pr. m. e. Vidurio Vo-kietijoje, graikų geometriniam mene nuo VIII a. pr. m. e. (Gimbutienė, 1994, p. 28). Tai puikiai paaikšina kryžinio žiedo simboliką: ugnies ir saulės dermę.

Paragaudyje rasto žiedo ir žiedų nesueinančiais galais (Dauglaukis, 103 kapas, Palanga, Baltijos aikštė, 17 ka-pas, ir Žviliai, 259 vyro kapas) įvijas taip pat reikėtų in-terpretuoti kaip saulės motyvą.

Signetinių žiedų simboliką paaikškinti sunku, kadangi vien žiedo paskirtis – spaudas ar kitokiam ženklinimui skirtas žiedas – neįpareigoja meistro juvelyro sukurti tam tikrą simboliką. Primityviausias signetinis žiedas rastas Dauglaukyje, 103 kape. Šio žiedo viršutinės plokštelės skersmuo 1,5 × 1,6 cm, storis 0,05 cm, bet jokio orna-mento neaptikta. Barzūnuose, 16 kape rasto žiedo plokš-telė ornamentuota įkartomis (Šimėnas, 2000, p. 275). Su-dėtingiausias žiedas, mano priskirtas prie signetinių, ras-tas Užpelkiuose, 33 kape. Jo plokštelė (akutė) atrodo taip: išorinėje pusėje ant plonos 2,5 cm skersmens skar-delės, kurios centre yra 0,6 cm skersmens išpjova, uždėta mėlyno stiklo akutė. Akutę supa du įkartomis ornamen-tuoti žiedeliai. Mažesniojo skersmuo 0,8 cm, didesniojo – 1,1 cm. Žiedelius juosia spurgelių eilė. Išlikę 11 spurgelių (turėtų būti 17–18), akutę įrėmina 2,2 cm skersmens žie-das, ornamentuotas įkartomis. Vidinėje akutės pusėje – kniedijimo žymės, kurios visiškai atitinka kniedes, esan-čias ant juostinės žiedo dalies (Bliujienė, 1990, p. 76).

SENOJO GELEŽIES AMŽIAUS METALINIŲ ŽIEDŲ GAMYBA

Žalvario žaliava buvo gaminama kaip įvairūs liediniai (Kulikauskas, 1959, p. 4). Lietuvoje gaminus žalvario ir sidabro dirbinius liudija Rytų Pabaltijui būdingi dirbi-niai. Kad būta vietinių gaminių, rodo ir Narkūnų piliakalnyje rasta molinė krosnelė metalui lydyti, siejama su piliakalnyje buvusia amatininko dirbtuvėle (Michelber-tas, 1986, p. 213). Kol kas Lietuvos senojo geležies am-žiaus archeologiniuose paminkluose aptikta ne daug meistrų juvelyrų darbo įrankių. Be tiglių ir kirstukų, ras-ta nedidelių geležinių kaltelių ir pincetų. Kiti meistro juvelyro naudoti įrankiai – tik spėjami. Tai galėjo būti

priekalėliai, plaktukai, replės, įrankiai vielai tempti. Ar-čiausiai tuo laiku spalvotųjų metalų rūdas kasdavo Kar-patuose ir Alpėse. A. Merkevičiaus nuomone, bent dalis žaliavos pateko iš Alpių vario ir kitų metalų rūdos kasyk-lų (Merkevičius, 1975, p. 46). Spalvotųjų metalų žaliavą, matyt, gabendavo lydinų (lazdelių) pavidalu. Tokių laz-delių yra aptikta Aukštadvario piliakalnyje.

Šiuo metu vienintelis būdas sužinoti, kaip galėjo būti gaminami žiedai pirmaisiais mūsų eros amžiais, yra šių dienų juvelyrika ir eksperimentinė archeologija.

Eksperimentinė archeologija

Matyt, nuomonė, kad baltai žalvario medžiagą gaudavo lazdelės pavidalo, teisinga, tai būtų patogiausia tiek trans-portuoti, tiek pačiam pirkėjui (juvelyru). Greičiausiai reikalingo skersmens vielos, iš kurios būdavo gamina-mas žiedas, meistras pasidarydavo tempdamas ją per me-talinę plokštelę, kurioje būdavo įvairaus skersmens sky-lučių. Tempti pradėdavo per pačią plačiausią skylutę, baig-davo ta, kurios skersmuo tenkindavo meistrą.

Antrasis etapas – juostelės skersinio pjūvio formos sutei-kimas (jeigu to reikalauja meistro fantazija). Spėjama, kad tam buvo naudojamas specialus priekalėlis, kuriame buvo padaryti atitinkami grioveliai, ir plaktukas. D. Kalniņš tei-gia, jog pirminė tokio priekalėlio paskirtis – kad įgavusios formą juostelės būtų vienodo storio (Kalniņš, 1995, p. 21).

Panorėjęs juvelyras galėdavo vielutę ornamentuoti. Tam turėjo būti pasidaręs specialius kaltukus, kuriais ga-lėdavo išmušti trikampelius, taškučius, specialus kaltu-kas galėjo būti ir išilginėms linijoms įmušti (Kalniņš, 1995, p. 23–25). V. Urtano teigimu, tokių kaltukų baltų žemėse jau turėjo būti IV–V a. (Kalniņš, 1995, p. 27).

Suteikrus ruošiniui formą ir jį ornamentavus, būtinai rei-kėdavo atkaitinti, nes nuo plaktuko smūgių metalas pasidar-o nebeplastiškas. Įvjinis žiedas sukamas ant strypo, kuriuo ga-lima reguliuoti žiedo skersmenį. Didžiausio meistriškumo reikalavdavo vielutės ilgio parinkimas iš dalies ornamen-tuotiems žiedams. Juvelyro meistriškumą rodo Marvelėje, 1038 kape rastas žiedas – tai 2,5 apvijų žiedas, kurio prieš-akinė dalis yra puošta vertikaliomis įkartomis.

Gaminant įvjinį žiedą, kurio galiukai baigiasi sraigi-nėmis įvijomis, manoma, buvo naudojamos nedidelės ju-velyro replės. Lenkų tyrėjai bandė iminti mįslę, kaip žalva-rio amžiuje buvo padaromos įvijos įvjinųjų apyrankių ga-luose. Prieita prie išvados, jog įvijos buvo gaminamos plak-tuku, – kelis kartus tvojama į tarpinį keturkampį pagali, kuris suspausdavo į vieną įviją iš anksto nestipriai susuktas apvijas (Gardawski, Wesolowski, 1956, p. 73).

2 lentelė. Senajo geležies amžiaus žiedai
Table 2. Rings from the Old Iron Age.

Radimvietė	Minusiojo lytis	Įvijinis žiedas	Apvijų skaičius, juostelės skersinis pjūvis	Juosinis žiedas	Juostinio žiedo juostelės skersinis pjūvis	Tipas	Užkeistas galas, juostelės skersinis pjūvis	Pinta / vyta priekine dalimi	Nesueinamieji galai	Signetiniai	Kryžiniai	Iš viso žiedų kape
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Akmeniai												
II pilk., 4 k.	mot.	1	1									1
V pilk., atsitikt.		2	2 ▲; 3									2
Ankštakiai												
1 k.		1	? ●									1
6 k.		1	7 ●									1
Baitai												
7 k.							1 ●					1
8 k.	mot.	1	5 ▲	1	■		1 ●					3
11 k.		1	1,5 ●; fragm. ●									1
14 k.							1 ▲					1
18 k.		2	3,5 ●; 3,5 ●				1 ●					3
21 k.	mot.	2	4 ▲; ? ▲						1 ●			3
22 k.		1	4	1 ●								2
24 k.	mot.	fragm.	? ▲									
26 k.		fragm.	? ▲									
29 k.	mot.	1	2 ●									1
31 k.	vyr.	1	2,5									1
38 k.		1	3,5 ▲				1 ▲					2
42 k.		1	5,5 ▲									1
43 k.		1	5,5 ▲									1
V perkasa, kv. C-1		1	? ▲									1
2 pl.									1 ●			1
6 pl.		1	2 ▲									1
16 pl.		1	1,5 ▲									1
Bandužiai												
24 k.	mot.	1	?									1
63 k.	mot.							1				1
74 k.	mot.	1	3					1				2
Baržūnai												
16 k.										1		1
Dauglaukis												
3 k.		1	? ▲									1
7 k.	mot.			1 ▲								1
8 k.	vyr.	1	? ▲									1
11 k.	mot.			1 ▲								1
15 k.	vyr.			1 ▲								1
16 k.				1 ▲								1
17 k.				1 ▲								1
20 k.	vyr.	1	4 ▲									1
34 k.	mot.			1	■	atv.						1
35 k.	mot.	1	5 ▲									1
36 k.	mot.	1	4 ▲	1 ▲		atv.						2
37 k.	mot.	2	9 ▲; 9 ▲									2

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
41 k.	mot.	2	3▲; 5▲									2
48 k.	mot.	1	6▲									1
54 k.	mot.			1▲								1
59 k.	vyr.			1								1
66 k.	mot.	2	5▲; 5▲	1▲		atv.						3
69 k.	mot.	1	3▲									1
71 k.	vyr.	1	5▲									1
90 k.	mot.	1	2▲									1
91 k.		1	4▲									1
93 k.	mot.	1	4▲									1
94 k.	vyr.	1	?▲									1
103 k.									1■	1		2
105 k.	mot.	3	3●; 3▲; 3									3
Atsitikt.				1	▲							1
Eiguliai II												
2 k.	mot.	2	6▲; 4,5▲									2
5 k.		1	?									1
11 k.	vyr.			1	■	atv.						1
12 k.	mot.			1	▲	atv.						1
14 k.		1	5▲	1	▲	atv.						2
15 k.		2	1,5▲; 3▲									2
16 k.		2	1,3▲; 1,5▲									2
20 k.	mot.	1	?	3	■	atv.						4
28 k.				1	■	atv.						1
29 k.				1	■	atv.						1
38 k.		1	?									1
39 k.				2	■	atv.						2
46 k.	mot.			5	2▲	atv.						5
47 k.				1	■	atv.						1
48 k.				1	■	atv.						1
Genčiai												
271 k.				1								1
275 k.	vyr.	1										1
Gintarai												
9 k.		1	3									1
20							1●					1
Atsitikt.		3?	1 ž.–▲									3
Jagminiškė												
Atsitikt.		7	1,5●; 2●; 1,6●; 1,6●; 1,5●; 1,5●; 1,5●				1●					8
Kašučiai												
1 k.				2	▲							2
30 k.		1	?▲									1
Atsitikt.				1	▲							1
Kurmaičiai												
8 pilk., 22 k.		2	2▲; 2▲	6	5▲; 1●	užd.						8
41 k., 3 palaid.				2	1▲; 1▲	užd.						2

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
41 k., I palaid.				2	▲	užd.						2
Lauksvydai												
16 k.				1								1
Lazdininkai												
34 k.		3	4▲; 5▲; 6▲									3
200 k.		1	?●									1
2 k.	mot.	3	4▲; 5,5▲; 4▲									3
6 (4) k.	mot.	1	?▲									1
12 (16) k.	vyr.	1	5,5▲									1
13 (14) k.		2	5●; 5▲									2
16 k.		2	7									2
19 k.	mot.	2	7▲; ?▲									2
57 k.	vyr.	1		1								2
62 k.	mot.	1	7▲									1
63 k.	mot.	6	6,5▲; 1,5–2▲; 3,5– 4▲; 6,5 ▲; 8,5▲; ?▲									6
65 k.	vyr.	3	5,5; 6,5; 4									3
67 k.	vyr.	2	5▲; 7▲									2
68 k.	mot.	4	4,5–5▲; 5▲; 4▲; ?▲									4
70 k.	vyr.	1	7▲					1				2
72 k.	mot.	2	?; 5▲									2
74 k.		1	3,5●									1
82 k.		2	2,5▲; ?▲									2
Atsitikt.		2	?▲; 2,5▲									2
Marvelė												
1005 k.	mot.			1	▲	atv.						1
1017 k.	mot.	1	2,5▲									1
1038 k.	vyr.	1	2,5▲									1
1042 k.	mot.	1	5									1
1060 k.	vyr.			1	▲	atv.						1
1064 k.	mot.	1	?▲									1
1071 k.	vyr.			1	●							1
1182 k.	vyr.	3	???	4	■							7
1183 k.	mot.			1								1
1186 k.				1	▲							1
1193 k.	vyr.	1	?▲									1
1198 k.		2	?▲; ?▲									2
1200 k.				1		atv.						1
1201 k.		1	?									1
1202 k.		1	?▲									1
1203 k.	vyr.	1		2		atv.						3
1215 k.	mot.	1	4▲	2								3
1239 k.	mot.			1		užd.						1
1244 k.		1	3▲									1
1246 k.	vyr.	1	?▲									1
1254 k.	mot.	2	5▲; 5▲									2
1255 k.	vyr.			1		užd.						1

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1260 k.				1								1
1262 k.	mot.	1	3 ▲									1
1263 k.	vyr.			1								1
1266 k.	mot.			1								1
1267 k.	vyr.	1	3,5▲									1
1269 k.	vyr.						1●					1
1277 k.	mot.	3	1 ž.▲ 2 ž.▲									3
1286 k.	vyr.			1		užd.						1
1291 k.				1	▲							1
1293 k.		1	5▲									1
Miesteliai												
1 k.		2	5●; 4▲									2
2 k.		2	5▲; 3▲									2
Muoriškiai												
V pilk., 3 k.		1	4▲									1
Paalksniai												
IV pilk., 2 / 2 k.	mot.	2	2●; 5●									2
Pabariukai												
Atsitikt.		2	6▲; 3▲									2
Pailgotis												
16 k.		fragm.●		fragm.								
Pajuostis												
VII pilk., 1 k.		1	2									1
VIII pilk., 3 k.		1	3									1
X pilk.		1	2									1
XIII pilk., 3 k.	mot.	1	4									1
XV pilk.		1	3									1
XVII pilk.		1	4									1
Palanga												
3 k.		1	3▲	1								2
8 k.		1	4▲									1
11 k.		1	1,25▲									1
12 k.		1	1,5▲									1
17 k.		4	7▲; 3,5▲; 3,5▲; 2,5▲						1■			5
19 k.		1	5▲									1
Paprūdžiai												
12 k.		1	2●									1
Atsitikt.		1	?									1
Paragaudis												
III pilk.		1	?									1
XXXVII pilk., 1 k.		1	?									1
Pavajuonys- Rėkučiai												
XI pilk., 2 k.	mot.	1	4,5▲				3■					4
Paulaičiai												
1 k.				1▲		užd.						1
Pažarstis												0
54 pilk., 1 k.		1	?									1

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Pėžaičiai												
3 k.							1 ●					1
Radikiai												
Atsitikt.				1	■	atv.						1
Rūdaičiai												
7 k.				2	1 ■; 1 ▲							2
10 k.	mot.			1	▲	užd.						1
Atsitikt.				3	▲	užd.						3
Rūdaičiai II												
18 k.	mot.			3	▲							3
Atsitikt.				1								1
Santaka												
II pilk., 1 k.							1 ●					1
Sargėnai												
13 k.							5					5
37 k.							1 ■					1
124 k.		4	1,5 ●; 2,5 ●; 2 ●; 2,5 ●									4
242 k.							1 ●					1
127? k.		1	5 ▲									1
323 k.							1 ●					1
Senkai												
3 k.		1	4 ▲									1
Seredžius												
34 k.				1 ▲								1
Stragnai												
Atsitikt.											1	1
Strazdai-Ječiškiai												
Atsitikt.				1	▲	užd.						1
Šarkai												
30 k.											1 ▲	1
Šaukėnai												
20 k.		1	3,3 ▲									1
Atsitikt.		2	3 ▲; 2 ▲	2	1 ■							4
Toleikiai												
1 k.	mot.	1	2									1
Upytė												
23 k.		1	7 ▲									1
35 k.		1	4									1
37 k.		1	7									1
Užpelkiai												
10 k.	mot.	1	4 ●									1
14 k.	mot.	3		1	▲		1 ●					5
23 k.		2	4 ●; ? ●									2
25 k.		1	4 ●									1
33 k.		1	3 ▲							1		2
Atsitikt.		4	2 ▲; 3 ●; 4 ▲; 1,5 ▲									4

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Veliuona												
2 k.		1	3▲									1
Vėžaičiai												
11-3 k.				1	▲	užd.						1
Žvilčiai												
23 k.	mot.	3	???									3
37 k.		1	6▲									1
39 k.	vyr.	1	2▲	2			užd.					3
40 k.	vyr.	1	?	2								3
42 k.	mot.	1	5▲									1
44 k.	mot.	4	3,5; 4,5; 5,5; ?									4
46 k.		2	2,5 ▲; 3,5 ▲									2
48 k.	vyr.	1	3▲	1			atv.					2
50 k.	mot.	1	5,5●									1
53 k.		2	3▲									2
54 k.	mot.	2	2●; 3,5●									2
55 k.	mot.	1	4									1
56 k.	vyr.	1	5▲									1
87 k.	mot.							2●				2
91 k.	vyr.	1	2▲	1	▲	užd.						2
Ausitikt.		2	?, 3,5▲									2
97 k.	vyr.	1	4,5									1
99 k.	vyr.						1▲					1
102 k.	vyr.	2	?●									2
106 k.	mot.			1	●							1
108 k.		2	6▲; 2,5▲									2
109 k.	mot.	1	3●									1
111 k.	vyr.	1	5▲									1
112 k.	vyr.	2	4,5●									2
113 k.	vyr.	1	2▲									1
114 k.	mot.	3	6▲; 6▲; 2,5▲									3
115 k.	mot.	2	3; ?▲									2
116 k.	mot.	1	4▲									1
119 k.	mot.	1	1,5●									1
121 k.	mot.	2	5▲; 5■									2
123 k.		1	?●									1
125 k.	mot.	2	3▲; 2,5▲									2
130 k.	vyr.	2	?, 8▲									2
131 k.	mot.	2	??▲									2
133 k.			?									
134 k.	mot.	2	?▲; 7,5									2
136 k.	mot.	1	?									1
138 k.	mot.	1	8▲									1
148 k.	mot.	1	2■									1
154 k.	vyr.	1	4▲									1
155 k.		1	4,5▲									1
156 k.		1	3▲									1
158 k.	mot.	1	6▲									1
159 k.	vyr.	1	5▲									1

2 lentelės tęsinys

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
259 k.	vyr.								1			1
261 k.	vyr.	1	3 ●									1
264 k.		1	1,5 ▲									1
265 k.	mot.			1	▲							1
266 k.	mot.	2	2,5 ●; ?									2
267 k.		1	4 ▲									1
273 k.	mot.	1	3,5 ●									1
275 k.	vyr.						1					1
278 k.	vyr.	1	3 ▲									1
281 k.		1	5 ▲									1
283 k.	vyr.	1	? ▲									1
289 k.		1	4 ▲									1
295 k.							1 ●					1
296 k.	vyr.	1	? ▲									1
297 k.		1	? ▲									1
303 k.		1	2 ▲									1

Žiedo pinta /vyta priekine dalimi gamybos būdas taip pat paprastas – žalvarinė viela susukta į spiralę, o paskui ištempta ir suplota. Susidaro ažužas. Prie žiedo lankelio abiejose pusėse pritvirtinta kita taip pat padaryta ažužo dalis (Stankus, 1995, p. 71).

Pagaminti įvijinį žiedą tetrūkdavo apie 5 minutes¹¹. Kyla klausimas, ar verta buvo vežtis žalvarines lazdeles papuošalams gaminti. Žiedų radiniai laidojimo paminkluose liudija, kad jų būta naudotų kaip papuošalai (randami su pirštų kaulų nareliais ar prie apyrankių). Tačiau negalima visiškai atmesti ir Ch. Beckmann iškeltos hipotezės, kad įvijiniai žiedai galėjo būti atsiskaitymo būdas – savotiškas piniginis vienetas (Beckmann, 1969, p. 42), ypač tai pasakytina apie primityviausius žiedus.

ISVADOS

Ch. Beckmann žiedų tipologija Lietuvos archeologinei medžiagai nėra visiškai tinkama. Šios papuošalų grupės tipologiją Lietuvoje reikėtų tobulinti. Senajame geležies amžiuje metaliniai žiedai Lietuvoje pasirodo jau B1 periode. Gausiau jų randama C1a–C2 periodais. Žiedų gamybos technikos tobulėjimą būtų galima bandyti sieti su įvijinių žiedų praplatinta priekine dalimi pasirodymu – C3–D periodai. Sunku pasakyti, kuri žiedų grupė Lietuvos te-

ritorijoje atsirado anksčiau – archeologinėje medžiagoje turime ir ganėtinai paprastų juostinių atvirų žiedų, ir primityviausių įvijinių. Pirmaisiais eros amžiais datuojamų žiedų surinktoje medžiagoje – 7, visi jie įvijiniai. Juostinių žiedų atsiradimą reikėtų datuoti B2/C1 periodu.

Metaliniais žiedais pirmaisiais mūsų eros amžiais puošdavosi tiek vyrai, tiek moterys. Įvijinių žiedų daugiau aptinkama moterų kapuose, juostinių – vyrų. Mirusieji laidoti su 1–6 žiedais. Ne visada į kapą dėti tos pačios grupės žiedai.

Gali būti, jog žiedai senajame geležies amžiuje buvo vienas iš socialinio statuso rodiklių. To pavyzdys gali būti kryžiniai žiedai, kurių kol kas tėra rasta trys.

Senajo geležies amžiaus metalinių žiedų daugiausia aptikta Vakarų Lietuvos plokštinių kapinytų, pilkapių paplitimo teritorijoje ir Nemuno žemupio regione.

Metalinių žiedų senajame geležies amžiuje puošyba nėra sudėtinga. Populiariausias – vertikaliuos įkartos motyvas. Sudėtingesniais puošybos elementais išsiskiria kryžiniai, signetiniai ir nesueinančiais galais žiedai.

Pirmaisiais mūsų eros amžiais žiedų gamyba nesudėtinga. Žiedai, matyt, gaminti baltų amatininkų Lietuvoje. Nors juvelyro dirbtuvių Lietuvoje nėra aptikta, kad dirbiniai gaminti vietinių meistrų, galima spręsti pagal žiedus, kurie yra laikomi už baltų teritorijos gamintų puošnesnių žiedų kopijomis.

¹¹ Dėkoju juvelyrui Evaldai Babenskui už pagalbą ruošiant šį skyrių.

Šaltinių ir literatūros sąrašas

Šaltiniai

- Astrauskas A., Bertašius M. Marvelės kapinyno 1997 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 2905.
- Balčiūnas J. Dauglaukio kapinyno (Tauragės raj.) 1983 metų žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LIIR, b. 1144.
- Baleniūnas P. Ankštakių kapinyno (Kretingos apskr. ir vlsč.) 1940 m. tyrinėjimų dienynas. LIIR, byla b. 980.
- Baleniūnas P. Lazdininkų, Kretingos raj. kapinyno 1940 m. tyrinėjimų dienoraštis. LIIR, b. 245.
- Banytė R. Baitų senkapių (Klaipėdos raj.) 1990 metų archeologiniai tyrinėjimai. Ataskaita. LIIR, b. 1730.
- Banytė R. Baitų senkapių (Klaipėdos raj.) 1991 metų archeologiniai tyrinėjimai. Ataskaita. LIIR, b. 1922.
- Banytė R. Baitų senkapių (Klaipėdos raj.) archeologiniai tyrinėjimai 1995 metais. LIIR. F 1, b. 2559.
- Banytė-Rowell R. Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų Baičių / Baitų kapinyne (AR 397), Klaipėdos r., 2002 m. ataskaita. LIIR. F 1, b. 4041.
- Bertašius M. Marvelės kap. 2002 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 3982.
- Bertašius M. Marvelės kapinynas. 2001 metų tyrinėjimų ataskaita / Kauno m. / . LIIR. F 1, b. 3811.
- Bertašius M. Marvelės kapinynas. 2000 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 3617.
- Bliujienė A. Užpelkių plokštinio kapinyno (Kretingos raj.) 1987 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1312.
- Bliujienė A., 1997. VIII–IX a. kuršių moterų papuošalų ornamentika. Daktaro disertacija. Vilnius.
- Bliujienė A. Užpelkių plokštinio kapinyno (Kretingos raj.) 1988 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1534.
- Butkus D. Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos r.) 1992 metų archeologinių kasinėjimų ataskaita. LIIR. B. 2066.
- Butkus D. Lazdininkų (Kalnalaukio) senovės gyvenvietės ir kapinyno (Darbėnų sen., Kretingos raj.) 2000 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 3667.
- Butkus D. Lazdininkų, Kalnalaukio kapinyno A1708 (Lazdininkų k., Darbėnų sen., Kretingos raj.) 2003 metų archeologijos tyrimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 4187.
- Butkus D., Kanarskas J. Lazdininkų (Kalnalaukio) plokštinio kapinyno (Darbėnų apyl., Kretingos raj.) 1991 metų archeologinių kasinėjimų ataskaita. II dalis. LIIR. B. 1854.
- Jablonskis J. Kašučių, Kretingos raj., senkapio 1978 m. kasinėjimų ataskaita. LIIR. B. 623.
- Jovaiša E. 1978 m. Lauksvėdų k. (Kauno raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 616.
- Jovaiša E. 1984 metų Dauglaukio k. (Tauragės raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1178.
- Jovaiša E. 1986 metų Dauglaukio (Tauragės raj.) plokštinio kapinyno tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1351.
- Jovaiša E. 1989 m. Dauglaukio kapinyno (Tauragės raj.) tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1655.
- Jovaiša E. 1990 m. Dauglaukio plokštinio kapinyno (Tauragės raj.) tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1763.
- Jovaiša E. 1994 metų Dauglaukio plokštinio kapinyno (Tauragės rajonas) tyrinėjimų ataskaita. LIIR. F 1, b. 2633.
- Jovaiša E. Dauglaukio I–III a. plokštinio kapinyno 1992 m. tyrinėjimai. LIIR. F 1, b. 2074.
- Jovaiša E. Dauglaukio km. (Tauragės raj.) plokštinio kapinyno 1988 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1569.
- Kulikauskas P. Kurmaičių pilkapių (Kretingos raj.) 1948, 1950 ir 1951 m. tyrinėjimai. LIIR. B. 9.
- Markelevičius J. Muoriškių pilkapių (Biržų raj., Nemunėlio Radviliškio apyl.) archeologinių tyrimų ataskaita. LIIR. B. 464.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1971 m. archeologinius tyrinėjimus Pajuostėje, Panevėžio raj. LIIR. B. 395.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1972 m. archeologinius tyrinėjimus Pajuostėje, Panevėžio raj. B. 398.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1973 m. archeologinius tyrinėjimus Pajuostėje, Panevėžio raj. LIIR. B. 415.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1974 m. archeologinius tyrinėjimus Pajuostėje, Panevėžio raj. LIIR. B. 422.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1975 m. tyrinėjimus Pažarsčio pilkapiuose, Prienų raj. LIIR. B. 441.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1978 m. archeologinius tyrinėjimus Gintarų kapinyne, Kretingos raj. LIIR. B. 688.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1980 m. archeologinius tyrinėjimus Gintarų kapinyne, Kretingos raj. LIIR. B. 790.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1981 m. archeologinius tyrinėjimus Gintarų kapinyne, Kretingos raj. LIIR. B. 1008.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1982 m. archeologinius tyrinėjimus Paragaudžio pilkapyne, Šilalės raj. LIIR. B. 1157.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1986 m. archeologinius tyrinėjimus Paragaudžio pilkapyne, Šilalės raj. LIIR. B. 1271.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1992 m. archeologinius tyrinėjimus Paragaudžio pilkapyne, Šilalės raj. LIIR. B. 2006.
- Michelbertas M. Ataskaita už 2002 metų archeologinius tyrinėjimus Paprūdžių kapinyne (Kelmės raj.). LIIR. F 1, b. 3953.
- Michelbertas M. Ataskaita už vykdytus kasinėjimus 1962.VI.13–1962.VIII.8 Rūdaičių kapinyne prie žvyruobės, Kretingos raj. 1962 m. LIIR. B. 184.
- Michelbertas M. Ataskaita už vykdytus kasinėjimus 1965 m. liepos–rugpjūčio mėn. Veliuonos kapinyne, Jurbarko raj. LIIR. B. 213.
- Michelbertas M. Ataskaita už 1967 m. liepos 6 d. – rugpjūčio 17 d. vykdytus archeologinius tyrinėjimus Akmeniuose, Kelmės raj. LNM ARA 60.
- Michelbertas, M. ataskaita už 1968 m. liepos 5–29 d. archeologinius tyrinėjimus Akmeniuose, Kelmės raj. LNM ARA 60.
- Patkauskas S. Lazdininkų senkapio (Kretingos raj.) archeologinių tyrimų ataskaita. I dalis. LIIR. B. 453.
- Puzinas J. Eigulių II km. kapinyno tyrinėjimų ataskaita. B. 113.
- Radzvilovaitė E. Rūdaičių II kapinyno, Kretingos raj. 1967 m. birželio 8 – rugpjūčio 7 d.d. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 323.
- Radzvilovaitė E. Kašučių kapinyno, Kretingos raj., 1969 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 324.
- Semėnas V. Pavajuonio (Rėkučių) pilkapyno (Ignalinos raj.) tyrinėjimų 1994 metais ataskaita. LIIR. B. 2288.
- Stankus J. Pailgočio kapinyno (Šilalės raj.) 1990 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1706.
- Tamulynas L. Archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų Strazdų, Ječiškių kapinyne (Strazdų k. Vilkyskių sen., Pagėgių saviv.) 2000 m. ataskaita. LIIR. F 1, b. 3664.

Tamulynas L. Miestalių kapinyno spėjamos vietos (Miestalių k., Saugų sen., Šilutės raj.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2001 m. ataskaita. LIIR. F. 1, b. 3789.

Tamulynas L. Toleikių kapinyno spėjamos vietos (Toleikių k., Dovilų sen., Klaipėdos r.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2001 m. ataskaita. LIIR. F. 1, b. 3786.

Tamulynas L. Vežaičių kapinyno (A 1562) ir jo aplinkos (Verdainės k., Jonaičių sen., Šilutės r.) archeologinių žvalgomųjų tyrinėjimų 2001 m. ataskaita. LIIR. F. 1, b. 3788.

Vaitkevičius V. Santakos (Vilniaus r.) pilkapių tyrinėjimų 2001 m. ataskaita. LIIR. F. 1, b. 3749.

Vaitkunskienė L. Žvilių kapinyno (Šilalės raj.) 1986 m. archeologinių tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1283.

Vaitkunskienė L. Žvilių kapinyno Šilalės raj., 1988 metų tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1533.

Vaitkunskienė L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj. 1983 m. kasinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1103.

Vaitkunskienė L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1984 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1160.

Vaitkunskienė L. Žvilių kapinyno, Šilalės raj., 1985 m. tyrinėjimų ataskaita. LIIR. B. 1209.

Vaitkunskienė L. 1989 metų Žvilių kapinyno, Šilalės raj., kasinėjimų dokumentacija. LIIR. B. 1634.

Jovaiša E. Žvilgsnis į „Auksio amžius“. Baltai pirmaisiais amžiais po Kristaus. Etnomedija. Vilnius. 1997.

Literatūra

Banytė R., 1996. Baitų plokštinio kapinyno tyrinėjimai 1995 metais. In: *ATL 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, p. 95–98.

Banytė R., 1999. Dviejų Baitų kapinyno kapų chronologijos klausimu. In: *Archaeologia Litwana*, t. 1. Vilnius, p. 63–71.

Banytė-Rowell R., 2000. Characteristics of the End of the Roman Period According to Material from Baitai Grave Site (near Klaipėda). In: *Archaeologia Baltica*, t. 4. Vilnius, p. 25–44.

Banytė-Rowell R., 2007. Romėnų įtakos ir baltų kultūrų klestėjimo laikotarpis. In: *Lietuvos istorija*, t. 2: geležies amžius. Vilnius, p. 25–172.

Beckmann Chr., 1969. Metallfingerringe der Römischen Kaiserzeit im Freien Germanien. In: *Saalburg Jahrbuch*. Berlin, p. 7–106.

Bitner-Wróblewska A., 2007. Netta. A Balt cemetery in Northeastern Poland. *Monumenta Archaeologica Barbarica*, t. XII. Warszawa.

Bliujienė A., 1990. Užpelkių kapinyno tyrinėjimai 1988 m. In: *ATL 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, p. 74–77.

Bliujienė A., 1999. Vikingų epochos kuršių papuošalų ornamentika. Vilnius.

Butėnienė E., 1968. Lazdininkų kapinynas. In: *LAP. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 143–161.

Dundulienė P., 1979. Žaltys ir jo simboliai lietuvių liaudies mene ir žodinėje kūryboje. Vilnius.

Gardawski A., Wesołowski K., 1956. Zagadnienia metalurgii kultury Trzcynieckiej w świetle „skarbow“ brązowych z Dratowa pow. Puławy i Rawy Mazowieckiej. In: *Materiały starożytne*, t. 1. Warszawa, p. 59–103.

Gimbutienė M., 1994. Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene. Vilnius.

Griciuvienė E., 1991. Baltiškojo ornamenta beiškant. Vilnius.

Hodder I., 2000. Praeities skaitymas. Vilnius.

Jovaiša E., 1990. Dauglaukio kapinynas. In: *ATL 1988 ir 1989 metais*. Vilnius, p. 80–82.

Jovaiša E., 1991. Dauglaukio plokštinis kapinynas. In: *Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai*. Vilnius, p. 12–22.

Jovaiša E., 1992. Dauglaukio kapinynas. In: *Nemuno delta. Tyrimai ir atradimai*, 2. Vilnius, p. 43–45.

Jovaiša E., 1996. Dauglaukio kapinynas. In: *ATL 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, p. 106–109.

Kalniņš D., 1995. Aiz Daugavas vara darzs. Rīga.

Kulikauskas P., 1957. Nauji radiniai Kurmaičių kapinyne. In: *MADA*, t. 2 (3), p. 141–151.

Kulikauskas P., 1959. Iš metalų panaudojimo Lietuvoje istorijos. In: *ILKI*, t. 2. Vilnius, p. 3–20.

Kulikauskas P., Kulikauskienė R., Tautavičius A., 1961. Lietuvos archeologijos bruožai. Vilnius.

Kulikauskas P., 1998. Upytės priešistorinio kapinyno tyrinėjimų duomenys. In: *LA*, t. 15. Vilnius, p. 19–85.

Kulikauskienė R., Matulionis, E., 1987. Senovės meistrų paslaptys. In: *Mokslas ir gyvenimas*, Nr. 10, p. 29–30.

Laul S., 2001. Rauaaja kultuuri kujunemine eesti kaguosas. Tallinn.

Merkevičius A., 1975. Pamusio pilkapių IV–XI amžių žalvario dirbinių metalo sudėtis. In: *MADA*, t. 1 (50), p. 39–50.

Michelbertas M., 1968. Ankštakių kapinynas. In: *LAP. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai*. Vilnius, p. 112–115.

Michelbertas M., 1986. Senasis geležies amžius Lietuvoje. Vilnius.

Michelbertas M., 1989. Pažarsčio pilkapiai. In: *Istorija*, t. XXX. Vilnius, p. 3–23.

Michelbertas M., 1997. Paragaudžio pilkapynas. Vilnius.

Michelbertas M., 2000. Reti žiedai Lietuvos archeologinėje medžiagoje. In: *Istorija*, t. XLIII. Vilnius, p. 5–7.

Michelbertas M., 2004. Pajuosčio pilkapynas. Vilnius.

Michelbertas M., 2006. Akmenių ir Perkūniškės pilkapių. Vilnius.

Moor H., 1938. Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.: Analyse, t. 2. Tartu.

Puzinas J., 1938. Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys. Kaunas.

Semėnas V., 1998. Pavažuonio-Rėkučių pilkapyno tyrinėjimai 1996 metais. In: *ATL 1996 ir 1997 metais*. Vilnius, p. 150–152.

Seven thousand years of jewellery, 1986. Edited by Hugh Tait. London.

Stankus J., 1995. Bandužių kapinynas. In: *LA*, t. 12. Vilnius.

Svetikas E., 2003. Alytaus kapinynas: christianizacijos šaltiniai. Vilnius.

Šimėnas V., 2000. Barzūnų kapinyno tyrinėjimai. In: *ATL 1998 ir 1999 metais*. Vilnius, p. 273–276.

Tamulienė V., 2001. Ornamentas ir dekoratyviniai darbai. Šiauliai.

Tamulynas L., 2004. Strazdų, Ječiškių kapinynas: nauji duomenys apie laidoseną Nemuno žemupyje I tūkst. pr. Kr. ir romėniškajame laikotarpyje. In: *Archaeologia Litwana*, t. 5. Vilnius, p. 16–32.

Tarasenka P., 1928. Lietuvos archeologijos medžiaga. Kaunas.

Tautavičienė B., 1984. Šarkų plokštinis kapinynas. In: *LA*, t. 3. Vilnius, p. 25–41.

Tautavičius A., 1968. Palangos kapinynas. In: *LAP*. Lietuvos pajūrio I–VII a. kapinynai. Vilnius, p. 123–137.

Tautavičius A., 1996. Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.). Vilnius.

Vaitkunskienė L., 1981. Sidabras senovės Lietuvoje. Vilnius.

Vaitkunskienė L., 1999. Žvilių kapinynas. In: *LA*, t. 17. Vilnius.

Volkaitė-Kulikauskienė R., 2001. Lietuva valstybės priešaušriu. Vilnius.

SUTRUMPINIMAI

ATL Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje
ILKI Iš lietuvių kultūros istorijos
LA Lietuvos archeologija
LAP – Lietuvos archeologiniai paminklai

LIIR – Lietuvos istorijos instituto rankraštynas
LNM Lietuvos nacionalinis muziejus
MAD'A – Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai.
A serija.

METAL RINGS FROM THE OLD IRON AGE IN LITHUANIA (THE 1ST – 4TH C.)

Mantas Stankevičius

Summary

Introduction. The Old Iron Age is a period when the number of metal articles in Lithuania increases. Adornment groups increase as well. Metal rings from the Old Iron Age are a group of adornment getting the least researchers' attention among all the adornment groups of this period. Some attention was given only to exclusive rings. Namely, it was the lack of archeologists' attention that encouraged to launch this subject. The task of this work was to get acquainted with typology of metal rings, to explore their decoration, try to restore the production of metal rings but the main thing was to collect as much as possible the best part of information and to publish it. In all, the database stores rings dating back to the Old Iron Age.

Typology. Typology of rings was first mentioned in "Lithuanian archeological material" by Tarasenska published in 1928. In 1961 P. Kulikauskas describing rings, distinguished a group of sash rings varying according to the cross-section of the wire used for their production. Such rings date back to 2nd–3rd century. Spiral ring group is also divided into varieties according the cross-section of the strip: round (dating back to 2nd–3rd century), triangle. The author attributes "rings with rosette eye" to the third group. They are dated back to the 2nd–3rd c. as well. One of the major events in the typology of rings was Ch. Beckmann's work "Metlfigerringe der romischen Kaiserzeit im freien Germanien" published in 1969 where she tried to classify all the known rings into groups, types. Namely, it was this work which greatly served Lithuanian archeologists while writing and speaking about rings. The Baltic material from Lithuania was also used in compiling this typology. 8 rings found in burial-grounds of Western Lithuania were also included into the catalogue. Typology was created having 844 items of rings. It is not a great number, having in mind that it was created the whole typology which has been used by almost all Europe for a long time. Some of the groups / types distinguished by the author, to my mind, are not numerous to be distinguished into a type or even a group. In 1986 M. Michelbertas in his study "The Old Iron Age in Lithuania" on the basis of

Ch. Beckmann typology, grouped the Old Iron Age rings existing in Lithuanian archeological material. Archeologist. In my opinion the most appropriate typology of the rings from "the Old Iron Age" would be as follows:

I group – spiral rings (1. with a widened middle curl; 2. plain spiral rings)

II group – sash rings (1. closed; 2. open)

III group – rings with overlapping terminals. There is a deep typological gap here – some archeologists distinguish 1.3 curl rings, others consider the same rings as overlapping terminals. The rings in this work are represented the way archeologists entitled them earlier, though in the future I think there should be determined "overlapping" boundaries. There are also might be some troubles speaking about typological differences between open sash rings and overlapping terminal rings. It happens that terminals of the open sash ring overlap too but here there is a small difference, in case of the rings with overlapping terminals their terminals don't make horizontal line overlapping – most often they are above each other.

IV group – rings with unconverged terminals. This term is created by archeologists to name the rings from Palanga or Rūdaičiai. They could be classified as open sash rings but I haven't done it this time as there should be a common agreement among all the archeologists.

V group – signet rings. Not many of them are found in The Old Iron Age burial grounds and they are not so typical as distinguished by Ch. Beckmann.

VI group – cruciform rings. The term suggested by M. Michelbertas is used to describe rings decorated by five circles in the front part. I think it is an appropriate term as before we also used to have cruciform pins in findings typology.

Rings. In the graveyards dating back to the Old Iron Age one can find spiral, sash rings, rings with overlapping terminals, unconverged terminals, rings with wreathed-twisted front part, cruciform and signet rings. Their diameter used to be 1.3 – 3.2 cm, height – 0.5–1.7 cm. Even 97% of the

rings were made of brass. There were found only 14 silver rings (4 spiral, 3 sash, 6 with overlapping terminals, 1 with a wreathed-twisted front part). Rings belonging to different groups are often found in one grave.

Spiral rings were found in women's graves, on the average 1.29 spiral ring in a grave. Whereas, in men's graves there were found only 42 spiral rings, on the average 0.91 spiral ring for a buried person. The number of spiral rings found in the graves ranges from 1 to 6. Spiral rings were twisted of triangle, half-round and square cross-section strips or round cross-section wire. The rings twisted of round cross-section wire were manufactured by using wire 0.1–0.5 in diameter, triangle cross-section – 0.15–0.35 cm wide and 0.09–0.18 cm thick; half-round – 0.14–0.4 cm wide and strip 0.07–0.2 cm thick. In the graves dating back to the Old Iron Age spiral rings are found with 1 to 9 curls. 12 spiral rings distinguish themselves from other rings of this period by having flattened terminals. Such rings are found in Dauglaukis, Uptytė, Žviliai. 12 spiral rings are found with widened middle spiral in the front part (Ch. Beckmann's type 37). It is believed that in Lithuania these types of rings were started to wear in the first part of the IV century. Spiral rings with interwoven tugs were found in Baitai, and Žviliai. Interweaving technique in Lithuanian archeological material is more widely spread in the middle Iron Age. In Lithuania there were found only 4 spiral rings made of silver in Baitai, Pavajuonyš-Rėkučiai, Užpelkiai.

Sash rings. The facts suggest that in women's graves there were found 26 sash rings, on the average 0.34 in a grave. The graves in which the buried person was identified as a masculine there were found only 21 sash ring, on the average 0.46 sash ring in a grave. In the graves of the Old Iron Age there were found from 1 to 6 rings. Sash rings might be divided into closed (Ch. Beckmann distinguished as a first group) and open ones (according to Ch. Beckmann belonging to 5th group).

The facts suggest that closed sash rings were found in Kurmaičiai, Marvelė, Paulaičiai, Rūdaičiai, Strazdai-Ječiškiai, Vėžaičiai, Žviliai, open sash rings were found in Dauglaukis, Eiguliai II, all the found sash rings are open in Marvelė, Žviliai. According to A. Tautavičius open sash rings were worn in the middle-end of the 1st century A.D. Sash rings in the Old Iron Age were manufactured of square (0.6–1.66 cm wide and 0.05–0.07 cm thick strip), half-round (cross-section strips 0.45–1.8 cm wide and 0.1–0.56 thick), triangle (strips 0.8–1.06 cm wide and 0.24–0.3 thick), convex cross-section strips and round section wire (wire 0.155–0.42 cm in diameter). The earliest sash rings are considered to be made of square cross-section strips. In Sargėnai and Kurmaičiai there were found 3 sash rings with openwork front part (Ch. Beckmann 26). According to M. Michelbertas they were probably worn in B₂ / C₁–C₂ periods. Three sash rings (Dauglaukis, Marvelė) were made of half-round section 1st group bracelets. In disposable material there are only 3 sash rings made of silver (Lazdininkai, grave 57, Marvelė, grave 1186 and Žviliai, grave 91).

Rings with overlapping terminals. The rings with overlapping terminals distinguished by archeologists were found in Baitai – graves 7, 8, 14, 18, 38, Gintarai – grave 20, Jagminiškė, Marvelė – grave 1269, Pavajuonyš-Rėkučiai – barrow XI, grave 2, Pėžaičiai – grave 3, Santaka – barrow II, grave 1,

Sargėnai – grave 37, 242, 323, Užpelkiai – grave 14, Žviliai – grave 87, 99, 275, 295. It is possible that these rings are reflection of Roman rings with zoomorphic terminals (in Ch. Beckmann typology type 42) manufactured by the Old Iron Age Western Lithuanian jewelers. The perfect example of which is a ring with overlapping terminal found in Baitai – grave 38. Its terminals are sort of a snake's head. 1 to 4 such rings are found in the graves. The rings with overlapping terminals were manufactured of round cross-section wire, half-round and square cross-section strips. Silver rings with overlapping terminals were found in Baitai – grave 14, Pavajuonyš-Rėkučiai – barrow XI, grave 2 (3 rings), in Žviliai – grave 87 (2 rings).

Rings with unconverged terminals Rings group with unconverged terminals is also distinguished in Lithuanian archeological material. These are the rings that should be attributed to Ch. Beckmann's group 5. Such rings were found one at a time in Baitai – woman's grave 21 and area 2, Dauglaukis – grave 103, Palanga, Baltic square – grave 17 and Žviliai man's grave 259. It is believed that such rings in Lithuania were uncommon (it's still reflected in archeological material), some of them were worn from 2nd–3rd till 11th–12th century, S. Laul dates back such rings to IV century in Estonia.

Rings with wreathed-twisted front part. A group of rings with wreathed-twisted front part corresponding to Ch. Beckmann's type 22c is also distinguished. Such rings were in Bandužiai – grave 63, 74 and Lazdininkai – grave 70. Both rings were found in women's graves in Lazdininkai, the same silver ring – in man's grave. The rings date back to 2nd–3rd century according to the material of Lazdininkai necropolis.

Cruciform rings. Rings with cruciform front part otherwise cruciform rings are found among Old Iron Age findings. Such rings were found in Dauglaukis – woman's grave 110, Stragnai and Šarkai – grave 30. According to E. Jovaiša this ring is not just a ring it is symbol of power, regalia. Rings date back to 2nd–3rd century.

Signet rings. A ring with widened front part, ending up with a round notch ornamented plate 1.3 cm in diameter found in Barzūnai – grave 16 should be attributed to signet rings as well as rings in Dauglaukis – grave 103 and Užpelkiai, grave 33. Grave 33 dates back to 3rd–4th century.

Decoration. 66 rings it makes up only 16% of all rings found in Old Iron Age burial monuments are ornamented. There were found 40 spiral rings, 61% of all ornamented rings, 13 sash rings (19%), 13 rings with overlapping terminals (19%) and ring fragment (1%)

Manufacture. It takes about 5 minutes to produce a spiral ring. The question is if it was worth bringing brass sticks in order to produce a decoration. The rings found in burial monuments prove that they had been used as decoration (found with finger bones segments or at the bracelets) But we also can't totally reject Ch. Beckmann's hypothesis that spiral rings could have been the way of payment – some kind of currency unit, especially it concerns the most primitive rings.

For conclusion. Ch. Beckmann's typology of rings is not quite appropriate for Lithuanian archeological material. The typology of this group of decoration should be improved in Lithuania. In the Old Iron Age metal rings in Lithuania already appears in B₁ period. They are more abundant in periods C_{1a}–C₂.

The improvement of the ring manufacture technique might be compared with the appearance of spiral rings with widened front part – C₃ – periods. It's hard to say which group of rings appeared earlier in the territory of Lithuania, archeological material possesses rather simple open sash rings as well as the most primitive spiral ones. In the collected material there are 7 rings, all of them spiral ones, dating back to the first centuries of the era. Appearance of sash rings dates back to B₂ / C₁ period.

Metal rings were worn by men as well as women in the first centuries A.D. Spiral rings are more numerous in women's graves, sash ones – in men's graves. Decedents were buried with 1–6 rings. Not always rings found in the graves belonged to the same group

It may be that rings in the Old Iron Age were one of the indicators showing one's social position. The example of this may be cruciform rings which are found only 3 as yet;

Metal rings of the Old Iron Age are mostly found in laminar burial grounds of the Western part of Lithuania, in the barrow territories and in the lower reaches of the river Nemunas.

The decoration of metal rings in the Old Iron Age is not complicated. The most popular is vertical hack motive. The manufacture of rings was not complicated in the first centuries A.D.

Only cruciform, signet and rings with unconverged terminals are distinguished by more complicated elements of decoration. The rings are apparently manufactured in Lithuania. Though jeweller's workshops are not detected in Lithuania but judging by the rings which are considered to be smarter copies of rings manufactured outside the Balts territory we can guess that the articles are manufactured by local masters.

Translated by *Kristina Rešniakienė*

Įteikta 2007 m. rugsejo mėn.